

บทที่ 2

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วรรณคดี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้รวบรวมและนำเสนอ 6 ตอน
ดังนี้ คือ

- ตอนที่ 1 ความหมายและแนวความคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น
- ตอนที่ 2 แนวความคิดและความสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย
- ตอนที่ 3 แนวความคิดทางการศึกษานอกโรงเรียนกับการส่งเสริมประชาธิปไตย
- ตอนที่ 4 หลักการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย
- ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ตอนที่ 6 กรอบความคิดในการวิจัย

ตอนที่ 1 ความหมายและแนวความคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น

พจนานุกรมจิตวิทยาและจิตวิทยาวิเคราะห์ (Harace and AVA, 1967) ได้อธิบายความหมายของความคิดเห็นไว้ 3 ประการ คือ

1. ความคิดเห็นเป็นความเชื่อที่คนยึดถือโดยปราศจากการพิจารณาด้วยอารมณ์ หรือความต้องการ และสามารถกลับมาทบทวนใหม่ ถ้าหากว่ามีหลักฐานยืนยันที่น่าเชื่อถือ ความคิดเห็นเป็นการแสดงออกด้วยท่าทางตามสภาพแวดล้อมในขณะนั้น มีความเป็นตัวเองน้อยที่สุด เข้าใจว่าความคิดเห็นได้แยกตัวออกจากทัศนคติ ความคิดเห็นส่วนมากเป็นการแสดงออกของความต้องการใช้ส่วนบุคคลมากกว่าที่จะเป็นความเชื่อถือของคนทั่วไป แต่ไม่ว่าจะเป็นอิทธิพลของสิ่งเร้าหรือด้วยตนเอง ความคิดเห็นก็เป็นการกล่าวถึงเรื่องราวที่น่าไปสู่ความรู้ และสามารถวัดเกี่ยวกับความจริงที่ปรากฏอีกนัยหนึ่ง ความคิดเห็นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นชั่วขณะหนึ่ง
2. ความคิดเห็นมีความหมายในตัวเอง เป็นคำพูดทั่วไปที่อาจจะค่านึง หรือไม่ค่านึงถึงความถูกต้องได้

3. ความคิดเห็นมีความหมายเหมือนกับทัศนคติ ความคิดเห็นมักจะใช้แสดงออกให้เห็นทัศนคติ ความคิดเห็นและทัศนคติมักจะใช้แทนกันโดยทั่วไป ความคิดเห็นใช้กับงานที่ต้องใช้สมอง ทัศนคติใช้เกี่ยวกับการวัดประเมินค่า

นักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับความคิดเห็นไว้ เช่น

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520) กล่าวไว้ว่า "ความคิดเห็นถือได้ว่าเป็นการแสดงออกทางด้านทัศนคติอย่างหนึ่ง แต่การแสดงความคิดเห็นนั้นมักจะมีอารมณ์เป็นส่วนประกอบและเป็นส่วนที่พร้อมที่จะมีปฏิกิริยาเฉพาะอย่างต่อสถานการณ์ภายนอก"

สุชา จันท์เอม และ สุรางค์ จันท์เอม (2520) มีความเห็นว่า "เราไม่สามารถจะแยกทัศนคติและความคิดเห็นออกจากกันได้ เพราะทัศนคติและความคิดเห็นนั้นมีลักษณะคล้าย ๆ กัน แต่ลักษณะของความคิดเห็นจะไม่ลึกซึ้งเหมือนทัศนคติ"

อุทัย หิรัญโต (2519) ให้ความเห็นเกี่ยวกับความคิดเห็นไว้ว่า "ความคิดเห็นของคนมีหลายระดับ คือ อย่างผิวเผินก็มี อย่างลึกซึ้งก็มี สำหรับความคิดเห็นที่เป็นทัศนคตินั้นเป็นความคิดเห็นอย่างลึกซึ้งและติดตัวไปเป็นเวลานาน เป็นความคิดเห็นทั่วๆ ไปไม่เฉพาะอย่างซึ่งมีประจำตัวของบุคคลทุกคน ความคิดเห็นที่ไม่ลึกซึ้งและเป็นความคิดเห็นเฉพาะอย่าง และมีอยู่เป็นเวลาอันสั้น เรียกว่า opinion เป็นความคิดเห็นประเภทหนึ่งที่ไม่ตั้งอยู่บนรากฐานของพยานหลักฐานที่เพียงพอแก่การพิสูจน์ มีความรู้แห่งอารมณ์น้อย และเกิดขึ้นได้ง่าย แต่ก็สลายตัวเร็ว"

ประสาธต์ หลักศิลา (2511) กล่าวไว้ว่า "ความคิดเห็นต่างๆ ของคนเรานั้นเกิดได้จากปะทะสังสรรค์ประจำวันของเรา แต่คนเราก็มีภูมิหลังทางสังคมจำกัดอยู่ ภูมิหลังทางสังคมของแต่ละคนย่อมเป็นผลถึงการที่คนเรากะทำตอบสนองต่อเหตุการณ์ และเกิดความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์นั้น เป็นต้นว่าในสมัยเริ่มสงครามโลกครั้งที่สอง ชาวไทยที่ได้รับการศึกษาจากยุโรปและอเมริกา ส่วนมากไม่เชื่อว่าญี่ปุ่นจะเป็นฝ่ายมีชัยในสงคราม พวกนี้มักทัศนคติไม่ดีต่อญี่ปุ่น ส่วนคนหนุ่มสาวราษฎรสามัญทั่วไปนิยมญี่ปุ่นมาก... ราษฎรที่ได้รับการศึกษาดีมีความคิดเห็นสนับสนุนอเมริกาและยุโรปมากกว่าราษฎรที่ได้รับการศึกษาน้อย"

สุกัญญา แสงมณี (2524) ให้ความคิดเห็นว่า "ความคิดเห็นและทัศนคตินั้นเป็นเรื่องของการแสดงออกของแต่ละบุคคลต่อประชาชาติทั่วไป ต่อชนบทชนนิยมประเพณี และการแสดงออกทางความคิดเห็นในรูปที่เกี่ยวกับตัวเขา นอกจากนี้ ยังอธิบายอีกว่า "คำว่า ความคิดเห็นนั้น

จะใช้ในเรื่องเกี่ยวกับการลงความเห็น (judgment) และความรู้ (knowledge) ในขณะที่ทัศนคตินั้นใช้กันมากในเรื่องที่เกี่ยวกับความรู้สึก (feeling) และความชอบพอ (preference) ในท้ายที่สุดเขาได้สรุปว่าเรามักใช้คำว่าความคิดเห็นมากกว่าคำว่า ทัศนคติ"

จากความหมายของความคิดเห็นที่ได้มีผู้กล่าวไว้แล้วนั้น สรุปได้ว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงออกจากการใช้สติปัญญาที่ประกอบด้วยความรู้ ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้น ค่อนข้างไม่ลึกซึ้งและมีการเปลี่ยนแปลงได้หากมีหลักฐานข้อเท็จจริงปรากฏ นอกจากนี้ความคิดเห็นยังขึ้นอยู่กับภูมิหลังทางสังคม และการศึกษาของตัวบุคคลนั้นด้วย

ตอนที่ 2 แนวความคิดและความสำคัญของการปกครองในระบบประชาธิปไตย

2.1 ความหมายและแนวความคิดของประชาธิปไตย

ความหมายของประชาธิปไตย ได้มีผู้ให้ความหมาย หรือนิยามในแง่มุมต่าง ๆ ไว้มากมาย เช่น

คณะอนุกรรมการอุดมการณ์ของชาติในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ (2527) ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยไว้ว่า "ประชาธิปไตย" หมายถึง อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศของปวงชน อันเป็นรูปแบบการปกครองแบบหนึ่งซึ่งถือว่าปวงชนเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ มิใช่อำนาจของผู้ใดผู้หนึ่ง หรือคนใดคนหนึ่ง

สาโรช บัวศรี (2520) ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยเป็น 3 สถานะ ที่เรียกว่า องค์สามของประชาธิปไตย คือ

1. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมคติ ซึ่งหมายถึงการมีศรัทธาและเชื่อมั่นในสติปัญญา เหตุผลและความสามารถของมนุษย์ เกิดทุนอิสระภาพและเสรีภาพของมนุษย์
2. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบบทางการเมือง และวิถีชีวิตระเบียบการปกครอง หมายถึง ระบบการเมืองที่ถือว่าอำนาจทางการเมืองเป็นของประชาชน หรือมาจากประชาชน รัฐบาลเป็นเพียงผู้ได้รับมอบอำนาจตอบแทนคนได้ โดยการเลือกตั้งที่มีกำหนดวาระ ถือว่าเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

3. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตหรือการดำเนินชีวิตประจำวัน หมายถึง การอยู่ร่วมกันปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพทั้งกายและวาจา ไม่ก้าวก้าวยในสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม ร่วมกันรับผิดชอบและทำประโยชน์เพื่อความผาสุกร่วมกัน ตลอดจนใช้สติปัญญาและความเฉลียวฉลาดในการแก้ปัญหาทั้งมวล

ในด้านการจัดการศึกษานั้นถือว่าเป็นความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับการปกครองของประเทศ เมื่อประเทศมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยก็จำเป็นต้องสอนประชาธิปไตยแก่นักเรียนตั้งแต่เริ่มเข้าโรงเรียน โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาเพื่อให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาธิปไตย ดังนั้น สาโรช บัวศรี (2520) ได้สรุปความหมายของประชาธิปไตยในแง่กระบวนการศึกษาว่าหมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะ 3 ประการนี้คือ คารวะธรรม สามัคคีธรรม ปัญญาธรรม โดยที่ทุกคนร่วมกันรับผิดชอบนับถือให้เกียรติซึ่งกันและกัน ใช้ปัญญาเป็นหลักในการทำงานและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวไม่ให้กระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง... ซึ่งอาจแยกแยะความหมายในแง่นี้เป็น 3 คุณลักษณะ คือ

1. ความเคารพซึ่งกันและกันอย่างยิ่ง (คารวะธรรม)
2. มีการแบ่งปันกัน ร่วมงานกัน และประสานงานกัน (สามัคคีธรรม)
3. มีความเชื่อมั่นในวิถีแห่งปัญญา (ปัญญาธรรม)

โรบี และคณะ (Robee, 1957) กล่าวถึง ความหมายของประชาธิปไตยว่า คำว่า "ประชาธิปไตย" มีต้นกำเนิดมาจากภาษากรีก ซึ่งมีความหมายดั้งเดิมว่า หมายถึง การปกครองโดยชนหมู่มากหรือการปกครองโดยหมู่ชน ส่วนความหมายของคำว่า "ประชาธิปไตย" ที่เกิดขึ้นภายหลังนั้น หมายถึง ปรัชญาของสังคมมนุษย์หรือวิถีชีวิตที่ยึดอุดมคติ และหลักบางประการที่กำหนดแบบแผนแห่งพฤติกรรมระหว่างมนุษย์ในสังคม ในกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ลาสเวลล์ (Lasswell, 1963) ได้ให้ความหมายไว้ว่าประชาธิปไตย ได้แก่ สังคมของบุคคลที่มีความเคารพนับถือกันและกัน

สัญญา ธรรมศักดิ์(2516) กล่าวถึงประชาธิปไตยของไทยว่า ชาตินิยมของเราต้องการความสำราญสวัสดิภาพเป็นอย่างไร้ที่ติทั้งในด้านเศรษฐกิจ ด้านความปลอดภัย ด้านคุณค่าของสังคม

ที่ถูกต้องและความเป็นประชาธิปไตยที่ดี ประชาธิปไตยที่ดีจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อคนดีและมีคุณค่าประจำคน เป็นตัวของตัวเอง หมายความว่า ไม่เป็นสิ่งที่เขาจะลากจูงไปได้ตามกระแสลมอยู่เสมอ มีคุณค่าของตัวเอง นี่แหละคือ หลักที่จะเป็นประชาธิปไตยได้ถูกต้อง

จากความหมายของประชาธิปไตย ที่ได้มีผู้กล่าวไว้ในหลายๆ ความหมาย แตกต่างกันนั้น สรุปความหมายได้คือ ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมคติ ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบบการเมือง การจัดระเบียบการปกครอง และประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตประจำวัน หรือการดำเนินชีวิตประจำวัน แต่ประชาธิปไตยในงานวิจัยนี้หมายถึง ประชาธิปไตยในแง่กระบวนการศึกษาซึ่งเน้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนยึดมั่นในค่านิยม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม โดยที่ทุกคนร่วมกันรับผิดชอบ นับถือให้เกียรติซึ่งกันและกัน

2.2 หลักสำคัญของประชาธิปไตย

ความเป็นประชาธิปไตยนั้น เป็นทั้งรูปแบบในการปกครองประเทศที่มุ่งให้สิทธิเสรีภาพ แก่ประชาชนในด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ เป็นความเชื่อและเป็นวิถีการปฏิบัติตนของประชาชน ดังนั้นจึงต้องมีหลักเกณฑ์หรือมีสาระสำคัญที่ให้เข้าใจ และปฏิบัติได้ตรงกัน ซึ่ง ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ (2518) ได้กล่าวถึง หลักสำคัญของประชาธิปไตยไว้ว่า จะต้องประกอบด้วย หลักของเสรีภาพ หลักของสัมภาพและหลักของภราดรภาพ เพราะเป็นสิ่งที่กำหนดขอบเขตและแนวทางการปฏิบัติให้ถูกต้อง ตรงกัน ถ้าพิจารณาแล้วจะมีรายละเอียดดังนี้

1. หลักของเสรีภาพ หมายถึง ความเป็นอิสระของบุคคลในสังคม ภายใต้กฎระเบียบและข้อบังคับของกฎหมาย เช่น เสรีภาพในการนับถือศาสนา การศึกษาหาความรู้ การติดต่อสื่อสาร การประกอบอาชีพที่ถูกกฎหมาย ฯลฯ

2. หลักของสัมภาพ หมายถึง ความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกันของบุคคล เช่น การรับการศึกษาที่รัฐจัดให้เปล่า การได้รับรายได้ขั้นต่ำจากค่าจ้างแรงงาน การได้รับการคุ้มครองของกฎหมาย ฯลฯ

3. หลักของภราดรภาพ หมายถึง ความรักใคร่กลมเกลียว ความเห็นอกเห็นใจ และความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

สมพงษ์ เกษมสิน และจรรยา สุภาพ (2526) ได้เสนอหลักการประชาธิปไตยไว้ทั้งสิ้น 16 ประการคือ

1. หลักการที่ถือว่าประชาชนมีอำนาจในการปกครองประเทศ โดยการเลือกผู้แทนของตนทำหน้าที่ปกครองแทนประชาชนทั้งหมด ดังนั้นรัฐบาลที่ประชาชนได้ร่วมกันจัดตั้งขึ้นนั้น เป็นสมบัติของประชาชน
2. หลักการในการมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ โดยการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร การแสดงความคิดเห็น การตั้งพรรคการเมือง การรวมกลุ่มเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน
3. หลักการปกครองเพื่อประโยชน์ของประชาชน รัฐบาลต้องดำเนินการต่างๆ เพื่อประโยชน์ของประชาชน ได้แก่ การรักษาความสงบเรียบร้อย ปลอดภัย โดยให้มีหลักประกันเกี่ยวกับสวัสดิภาพของประชาชน เช่น บังคับใช้ การศึกษา อาชีพ และรายได้ เป็นต้น
4. หลักการใช้เหตุผลในการแสดงออก การดำเนินงาน ตลอดจนความสัมพันธ์ต่อกัน การแสดงความคิดเห็น การแก้ปัญหา การพัฒนา การเปลี่ยนแปลง และการปรับปรุง
5. หลักความยินยอม เป็นการแสวงหาความเห็นพ้องต้องกัน โดยในบุคคลแต่ละคนมีเสรีภาพในการคิดและตัดสินใจ นอกจากนี้ยังหมายถึงความยินยอมพร้อมใจที่จะทำให้งานของคนส่วนใหญ่ดำเนินไปด้วยดี
6. หลักการปรองดองโดยเสียข้างมาก โดยคำนึงถึงเสียข้างน้อยไม่ว่าในแง่การแก้ปัญหา การหาข้อยุติ การตัดสินใจ การใช้หลักเกณฑ์เสียข้างมาก ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค ใช้หลักเหตุผลไม่ใช่อารมณ์ และไม่วิตรอนสิทธิของฝ่ายข้างน้อยโดยไม่เป็นธรรม
7. หลักกฎหมาย ยึดถือกฎหมายเป็นเกณฑ์หรือกติกาในการดำเนินการต่างๆ เพื่อความยุติธรรม เพราะกฎหมายได้กำหนดขึ้นโดยผู้แทนของประชาชน จึงถือว่ามาจากประชาชนนั่นเอง ดังนั้นทุกคนย่อมเข้าใจ รู้เห็นและรับทราบด้วยกฎหมาย
8. หลักการรับฟังและถือเอาเจตนาของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญ ทั้งนี้รัฐบาลควรสนองความต้องการของประชาชนโดยทั่วไปอย่างแท้จริง ตามความสามารถและกำลังของประเทศ

9. หลักการปกครองที่รัฐบาลมีอำนาจจำกัด เพื่อรักษาสีทธิเสรีภาพของประชาชน โดยกำหนดขอบเขตอำนาจของรัฐบาลไว้ในรัฐธรรมนูญ ให้ประชาชนสามารถจัดตั้งพรรคการเมืองหรือกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ คอยติดตามการทำงานของรัฐบาล ใช้หลักการกระจายอำนาจ กำหนดให้มีการจำกัดระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งของฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร

10. หลักความเสมอภาค หมายถึง ความเท่าเทียมกันในทางการเมือง กฎหมาย และโอกาสที่จะได้รับประโยชน์หรือหลักประกันต่างๆ แต่จะได้รับประโยชน์ หรือความสำเร็จมากน้อยแค่ไหนนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละบุคคล

11. หลักศีลธรรม ศีลธรรมเป็นหลักการที่ควบคุมมิให้บุคคลกระทำการที่เป็น การเบียดเบียนกันโดยมิชอบ แต่มุ่งสนับสนุนให้มนุษย์เอื้อเฟื้อช่วยเหลือกัน และมีจิตใจที่รอบคอบด้วย คุณธรรม เป็นการช่วยเหลือปัญหาซึ่งเป็นผลดีต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย

12. หลักการพัฒนาและการปกครองตนเอง ด้วยความเชื่อที่ว่ามนุษย์มีความสามารถในการปรับปรุงตนเองให้ก้าวหน้าทั้งด้านความคิด สติปัญญาและการกระทำ จึงสมควรที่จะให้มนุษย์กำหนดการปกครองตนเองได้ โดยเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น เลือกองค์การที่ทำหน้าที่ปกครองแทนประชาชน และวิธีการที่ใช้เป็นหลักการปกครองประเทศได้

13. หลักเสรีภาพ หมายถึง โอกาสที่บุคคลจะทำหรือปฏิบัติตามความพอใจโดย ไม่ละเมิดเสรีภาพของผู้อื่นและไม่ขัดต่อหลักศีลธรรม

14. หลักการยอมรับศักดิ์ศรีของมนุษย์ ประชาธิปไตยถือว่าบุคคลมีความสำคัญ มีคุณค่า มีความรู้สึก และมีจิตใจ ไม่ว่าจะอยู่ในสถานภาพใด จะถูกรับเกียรติเสมอกันไม่ได้

15. หลักการประนีประนอม ประชาธิปไตยต้องการให้มีการประนีประนอมใน ด้านความคิดเห็นและการกระทำด้วยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นโดยเสรี มีความเชื่อมั่นว่าบุคคล ย่อมยอมรับเหตุผลที่ดีที่สุดเป็นข้อประนีประนอม เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้

16. หลักการยอมรับข้อสงสัย เนื่องจากประชาธิปไตยยึดหลักเหตุผล จึงถือว่า ความคิดทางการเมืองและนโยบายต่างๆ จะต้องมีกำพินิจที่ทดลอง ซึ่งจะช่วยให้บุคคลมีความคิด กว้างขวาง มีใจกว้างและยับยั้งการผูกขาดความคิดเห็น

นอกจากหลักของประชาธิปไตยแล้ว ก็จะต้องมีสิ่งที่จะเอื้อต่อความมีเสรีภาพ สมภาพ และภราดรภาพ ซึ่งได้แก่ หลักของเหตุผล หลักของความยินยอม หลักของการปกครอง

ตนเอง (ประหยัด หงษ์ทองคำ, 2519) หลักของศีลธรรม หลักของความสามารถในการพัฒนาตนเอง หลักของกฎหมาย (จรรยา สุภาพ, 2519) หลักของคารวะธรรม หลักของปัญญาธรรม หลักของวินัยธรรม หลักของคณธรรม (วีรยุทธ วิเชียรโชติ, 2517) ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ รวมทั้งการจัดการศึกษาที่ส่งผลให้ความเป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ขึ้น

การศึกษากับประชาธิปไตย

การศึกษาถูกกำหนดให้เป็นเครื่องมือ ในการพัฒนาชาติให้เจริญก้าวหน้าไปตามแนวทางที่รัฐบาลได้วางแนวนโยบายไว้ ในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอุดมการณ์แห่งชาติ จะต้องมีการหมายโดยส่วนรวม คือการเกิดทุน ชำรง และส่งเสริมสถาบัน ชาติ ศาสน์ กษัตริย์และรัฐประชาธิปไตย เพื่อให้สังคมไทยมีความสุข ความเจริญ ทั้งทางโลก และทางธรรม โดยมุ่งทางธรรมนำหน้าทางโลก (วีรยุทธ วิเชียรโชติ, 2526)

นโยบายจะต้องส่งเสริมการนำศาสนาธรรมมาเป็นหลักสำคัญ ในการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และปรับปรุงโครงการปกครองทุกระดับ ให้มีความเป็นประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์แบบ ตลอดจนจัดการศึกษาทุกระดับของระบบการศึกษา ทั้งในและนอกโรงเรียน เพื่อมุ่งพัฒนาพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันแบบประชาธิปไตย และให้มีความรู้ความเข้าใจและความสามารถของพลเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีศาสนาธรรมเป็นหลัก และมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

วิธีการควรจัดการศึกษาตลอดชีวิต และจัดการศึกษาในโรงเรียนและนอกโรงเรียนเข้าด้วยกัน ให้มุ่งพัฒนาการนำศาสนาธรรมมาเป็นหลักของการพัฒนาพฤติกรรมการนำศาสนา การอยู่ร่วมกันแบบประชาธิปไตย (วีรยุทธ วิเชียรโชติ, 2526)

ศาสนาธรรมที่ควรนำมาเป็นหลัก คือ

1. คารวะธรรม ได้แก่ การเคารพในสิทธิ เสรีภาพ และ เอกสิทธิ์ของแต่ละบุคคล
2. สามัคคีธรรม การร่วมแรงร่วมใจ ร่วมมือกัน เพื่อกระทำกิจของบุคคลและสังคม

ให้ลุล่วงไปด้วยดี

3. ปัญญาธรรม การใช้วิธีการแห่งปัญญา ได้แก่ วิชาวิทยาศาสตร์ทางโลกและวิทยาศาสตร์ทางธรรมเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา

4. สี่ปรัสธรรม การใช้หลักธรรม 7 ประการ สำหรับคนดีเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ได้แก่ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักบุคคล รู้จักชุมชน รู้จักกาล และรู้จักประมาณ

5. พรวาสาธรรม คือ ธรรมของผู้ครองเรือน ได้แก่ ความจริงใจ รู้จักข่ม อดทน เสียสละ การละจากกิเลสทั้งปวง (วีระยุทธ วิเชียรโชติ, 2526)

การศึกษาเป็นรากฐานของประชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้เมื่อจะจัดการศึกษาจึงต้องคำนึงถึงว่า ในระบอบของการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น สมาชิกจะต้องมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น โดยไม่มีการบังคับกดขี่ทางการศึกษา จึงต้องพยายามให้คนรู้จักคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง โดยไม่ทำลายเอกภาพของสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิก และต้องทำลายความขัดแย้งที่มีอยู่ให้หมดสิ้นไป และต้องพยายามให้มีคุณสมบัติที่สามารถจะอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ซึ่งวิธีการที่จะให้สัมพันธ์กันได้นั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่อไปนี้ (พนัส หันนาคินทร์, 2526)

1. ปรัชญาการศึกษา จะเป็นเครื่องชี้ทิศทางของการศึกษาว่าจะไปในแนวใด ประเทศไทยจะมีปรัชญาการศึกษาหรือไม่ อย่างไร นั้นไม่มีใครยืนยันได้ แต่จากจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการนั้น มีจุดมุ่งหมาย 4 ประการ คือ

1. ความมุ่งหมายเกี่ยวกับความเจริญแห่งตน
2. ความมุ่งหมายเกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์
3. ความมุ่งหมายเกี่ยวกับความสามารถในการครองชีพ
4. ความมุ่งหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบตามหน้าที่พลเมือง

2. โครงการส่งเสริมประชาธิปไตย เป็นเรื่องที่รัฐบาลได้กำหนดไว้ว่าจะเร่งรัดการศึกษาอบรมเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย เน้นในเรื่องการอบรมศีลธรรมและวัฒนธรรม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2528)

ดังนั้นงานเร่งรัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย จึงเป็นงานเร่งด่วนเป็นงานโดยตรงของสถาบันการศึกษา เพื่อเน้นและฝึกคุณสมบัติแบบประชาธิปไตย โดยมีหลักการดังต่อไปนี้

1. ผู้เรียนต้องการแสดงออก ต้องการรู้ ต้องการทำ ต้องการมีส่วนร่วมจึงเป็น

หน้าที่ของสถาบันการศึกษาของครูที่จะต้องส่งเสริม และหาวิธีที่จะให้ผู้เรียนได้แสดง ได้รู้ ได้กระทำ และได้ร่วมทางที่ถูกต้องที่ควรตามวัย และระดับการศึกษา

2. ผู้เรียนเป็นผู้มีความคิด มีปัญหาตามวัยของผู้เรียน จงยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน และใช้เหตุผลชี้แจงความถูกต้อง

3. พยายามสร้างบรรยากาศในห้องเรียน ในสถาบันการศึกษาให้เป็นประชาธิปไตย ทั้งในแง่การสอน การปกครอง คือ วิธีสอนที่ส่งเสริมการแสดงออก การเป็นคนมีเหตุผล ความคิดริเริ่ม ความคิดสร้างสรรค์

4. การบริหารงานภายในสถาบันการศึกษาจะต้องเอื้ออำนวยต่อระบบประชาธิปไตย เพื่อสร้างพลังความคิด ไม่มีการผูกขาดทางความคิด

3. กระบวนการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย จะต้องหาทางให้สถาบันการศึกษาทุกระดับได้มีส่วนร่วมกันพัฒนาอย่างเต็มที่ โดยมีลักษณะดังนี้ (พนัส หันนาคินทร์, 2526)

1. ระบบบริหารการศึกษา ต้องกระจายอำนาจการบริหารการศึกษาไปสู่ท้องถิ่นอย่างแท้จริง มีองค์การบริหารเป็นคณะ เพื่อให้มีความสามารถสำนึกถึงการเป็นเจ้าของ การเคารพในสิทธิของความเป็นพลเมืองร่วมกัน และเป็นการสร้างความเป็นผู้นำ และผู้ตามให้เกิดขึ้นในหมู่ของพลเมือง

2. ระบบการศึกษา จะต้องปรับปรุงระบบบริหารของสถาบันการศึกษาให้เป็นไปตามครรลองแห่งประชาธิปไตย ปรับปรุงผู้บริหารให้เอื้อต่อการปกครอง

3. ครูและผู้เรียน จะต้องมีความรู้ความเข้าใจ และปฏิบัติตามแนวทางแบบประชาธิปไตย

4. หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน จะต้องบ่งไว้อย่างชัดเจนว่ามีจุดประสงค์ที่ต้องการให้ผู้เรียนเป็นบุคคลที่ต้องการตามระบอบประชาธิปไตย และการเรียนการสอนก็ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนา และส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

การจะพัฒนาประชาธิปไตยจะต้องพัฒนาอุปนิสัยใจคอของบุคคล และระบบของสังคม ด้วยการศึกษารูปแบบใหม่ คือ การศึกษาที่มุ่งพัฒนาบุคคลและระบบ หรือพัฒนาชีวิตและสังคมให้เป็นประชาธิปไตย ทั้งในทางการเมือง การปกครองทางสังคมวัฒนธรรม ทางเศรษฐกิจ และทางการ

ศึกษา โดยอาศัยศาสนธรรมเป็นหลัก ระบบการศึกษารูปแบบใหม่นี้ มีขอบข่ายกว้างขวางในรูปแบบของการศึกษาตลอดชีพ โดยให้การศึกษเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในครอบครัว การศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน และการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในชุมชนและสังคมไทย (วีรยุทธ วิเชียรโชติ, 2527)

การศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในครอบครัว คือ การศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้ปกครองอบรมเลี้ยงดูลูกหลานของตนด้วยวิธีการประชาธิปไตย โดยอาศัยหลักธรรมเป็นพื้นฐานในการพัฒนาอุปนิสัยต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันแบบประชาธิปไตย หลักธรรมพื้นฐานในการพัฒนาอุปนิสัยแห่งการเป็นประชาธิปไตย 7 ประการคือ (วีรยุทธ วิเชียรโชติ, 2527)

1. การเป็นผู้รู้จักเหตุ หมายถึง การหัดทำ หัดพูด และหัดคิดในสิ่งที่เห็นเหตุแห่งความดี และเหตุแห่งความชั่ว ด้วยหลักการใช้สิทธิและเสรีภาพที่ไม่ไปล่วงล้ำสิทธิเสรีของผู้อื่นเสียหาย เสื่อมเสียผลประโยชน์และได้รับความทุกข์

2. การเป็นผู้รู้จักผล หมายถึง การรู้สำนึกในการใช้เหตุผลและคุณธรรม แทนการใช้อารมณ์และอำนาจปาเถื่อนในการอยู่ร่วมกันในสังคม ความสามารถในการประเมินตนเอง วิจารณ์ตนเองและพิจารณาตนเองแล้วจึงประเมินสังคม วิจารณ์สังคม เพื่อปรับปรุงแก้ไขสังคมต่อไป

3. การเป็นผู้รู้จักตน หมายถึง การรู้จักหน้าที่และสิทธิของตน ประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมกับฐานะและหน้าที่ โดยเน้นการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ

4. การเป็นผู้รู้จักกาล หมายถึง การสั่งสอนให้เป็นผู้รู้จักกาลเทศะ รู้จักคุณค่าของเวลาและใช้เวลาให้เกิดประโยชน์มากที่สุดเช่น เวลาในการใช้สิทธิใช้เสียงเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนในการเลือกตั้ง

5. การเป็นผู้รู้จักประมาณ หมายถึง การรู้จักดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง อันได้แก่ มรรคมีองค์ 8 คือการรักษาศีล การฝึกสมาธิ และการเจริญปัญญาให้รู้เท่าทันปัญหาของชีวิต และสังคม ตลอดจนรู้จักการดำเนินชีวิตตามวิถีแบบประชาธิปไตยที่ตั้งมั่นอยู่บนหลักของเหตุผล ซึ่งจะนำไปสู่การประมาณตนในการประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

6. การเป็นผู้รู้จักชุมชนหมายถึง การรู้จักชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ว่ามีขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และการประพฤติปฏิบัติอย่างไร การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และฝึกการเป็นผู้นำ ผู้ตามแบบประชาธิปไตย

7. การเป็นผู้รู้จักบุคคล หมายถึง การอ่านคน การเลือกคบคน การเลือกใช้คน การเลือกไว้ใจคน การเลือกช่วยเหลือคน และการเลือกวิธีประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบุคคลประเภทต่าง ๆ

จากหลักธรรมทั้ง 7 ประการ ดังที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าเป็นการพัฒนาบุคลิกภาพอุปนิสัยใจคอที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการเป็นประชาธิปไตยในระดับครอบครัว ซึ่งเป็นระดับที่เป็นรากแก้วของประชาธิปไตยเพื่อคนไทยในอนาคตจะเป็น "อารยชน" คือ "คนดี" หรือ "ผู้เจริญ" และการอยู่ร่วมกันในสังคมไทย ก็จะเป็นการอยู่ร่วมกันแบบประชาธิปไตยของผู้เจริญนั่นเอง (วีรยุทธ วิเชียรโชติ, 2527)

การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย

เมื่อประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยแล้ว ก็จะต้องมีการปฏิบัติให้ถูกต้องตามแนวทางต่าง ๆ เพราะความเป็นประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้ด้วยการกระทำ หรือพฤติกรรมที่ปฏิบัติอยู่ในประเทศหรือในกลุ่มชนนั้น ๆ พฤติกรรมที่จัดว่าเป็นการส่งเสริมประชาธิปไตย คือ (สาย ภาณุรัตน์, มปป.)

1. ทุกคนมีโอกาส และได้รับพิจารณาเท่าเทียมกัน เมื่อทำความผิดก็จะได้รับการพิจารณาโทษโดยใช้ตัวบทกฎหมายฉบับเดียวกัน
2. บุคคลสามารถทำอะไรได้ตามใจชอบ แต่การกระทำนั้น ๆ จะต้องไม่ผิดกฎหมาย และไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงามของสังคม และไม่กระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น
3. ทุกคนมีความรู้สึกเป็นไมตรีและเห็นความสำคัญต่อกัน ทำให้เกิดความนับถือซึ่งกันและกัน
4. จัดให้มีการเลือกตั้งโดยเสรีภาพ และตามกำหนดระยะเวลา โดยให้ประชาชนมีสิทธิเลือกตั้งให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อให้ได้ตัวแทนของกลุ่มบุคคลที่มีประโยชน์ประเภทต่าง ๆ อย่างแท้จริง
5. ตัดสินปัญหาโดยอาศัยเสียงข้างมาก เพื่อเป็นการประกันว่าจะเป็นไปได้เพื่อประโยชน์ส่วนรวม และประชาชนส่วนมากยอมรับ ขณะเดียวกันฝ่ายที่มีเสียงข้างน้อยหรือไม่เห็นด้วย

ก็จะต้องได้รับความคุ้มครองเท่าๆ กับบุคคลอื่น (สาย ภาณุรัตน์, 2525)

การจัดการศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมประชาธิปไตย มีทั้งในระบบโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียน ในรูปแบบและลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่เนื่องจากได้มีการกล่าวอ้างอิงไว้เฉพาะการศึกษาในระบบ จึงขอนำรายละเอียดมากล่าวถึงดังนี้

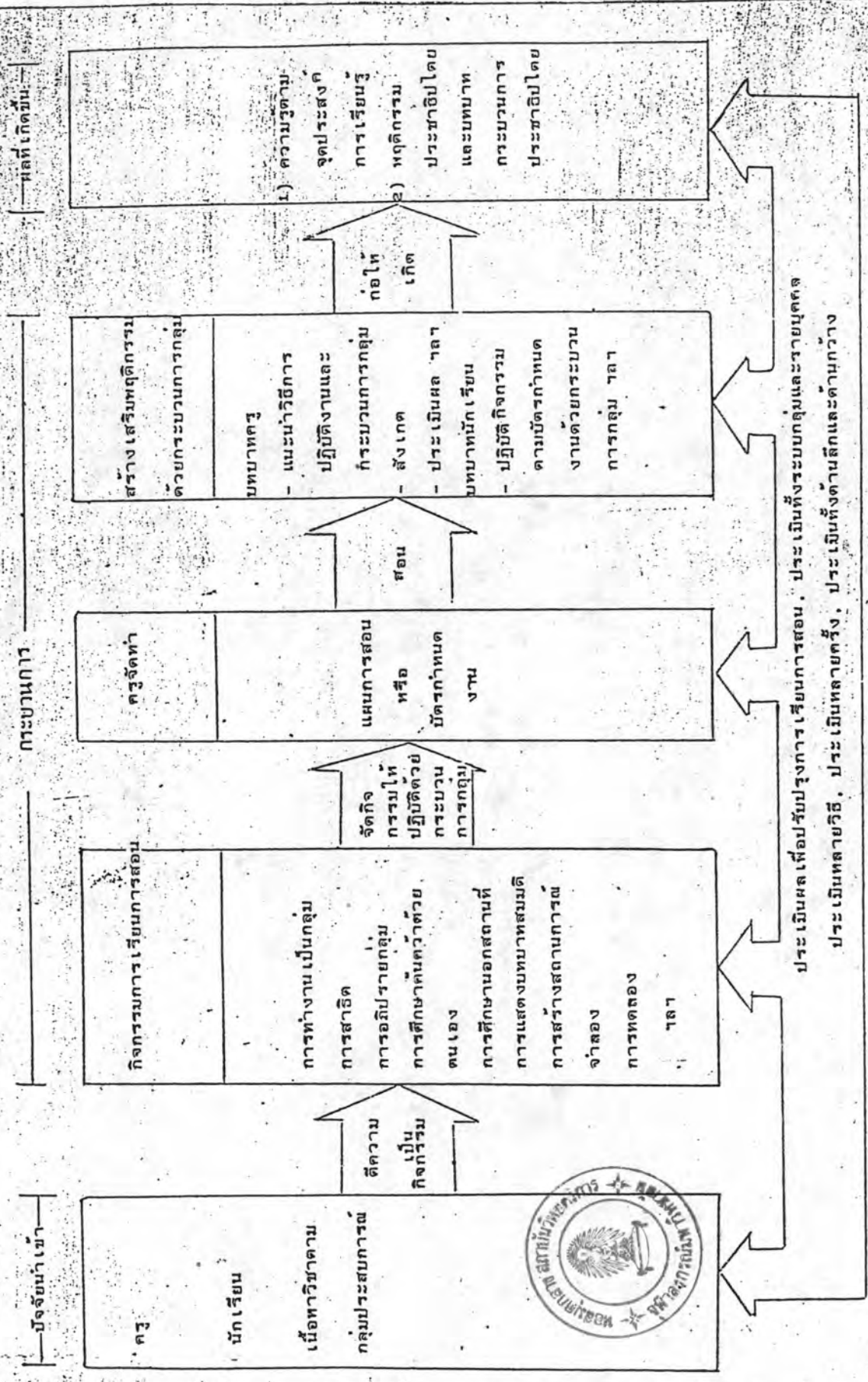
การศึกษาในระบบโรงเรียนกับการส่งเสริมประชาธิปไตย

ในพุทธศักราช 2527 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการได้จัดพิมพ์หนังสือคู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ และให้ใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนไว้ 3 ด้าน ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2527)

1. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนนั้น เป็นสิ่งที่โรงเรียนจะต้องปฏิบัติตามหลักสูตรที่ได้กำหนดให้ โรงเรียนสอนความรู้พื้นฐานประชาธิปไตยให้นักเรียนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต หน่วยงานเมืองและการปกครอง ซึ่งนอกจากการสอนความรู้พื้นฐานประชาธิปไตยตามหลักสูตรแล้ว ยังสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในแต่ละกลุ่ม โดยฝึกให้นักเรียนได้ใช้วิธีการกระบวนการกลุ่ม ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 แนวปฏิบัติในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนตามกลุ่มประสบการณ์

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ

จากแผนภูมิ อธิบายสรุปได้ว่าแนวปฏิบัติในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยตามกลุ่มประสบการณ์นั้น ประกอบด้วย (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2527)

1. ปัจจัยนำเข้าได้แก่ องค์ประกอบต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนการสอนคือ ครู นักเรียน เนื้อหาวิชาตามกลุ่มประสบการณ์ สื่อการเรียน สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียน การสอน ฯลฯ โดยมีครูเป็นผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดเนื้อหาวิชา ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน นักเรียนเป็นผู้รับเนื้อหาที่ครูถ่ายทอดพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ได้จากการถ่ายทอด และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนเป็นองค์ประกอบที่ทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ และทำให้เวลาในการเรียนการสอนน้อยลง

2. กระบวนการเรียนการสอนเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในอันที่จะพัฒนาตัวนักเรียนให้เกิดพฤติกรรมประชาธิปไตย ถ้าครูสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ให้โอกาสนักเรียนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันวางแผน ร่วมกันประเมินผล พฤติกรรมของนักเรียนที่เกิดจากการฝึกหัดดังกล่าว ก็มีแนวโน้มว่าจะเป็นประชาธิปไตยมาก ซึ่งครูอาจเลือกวิธีการสอน และกิจกรรมที่จะนำมาใช้ในการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับจุดประสงค์การเรียนรู้ และเนื้อหาวิชาให้ดีขึ้น บทบาทของครูในเรื่องนี้ ได้แก่ การเป็นผู้แนะนำวิธีปฏิบัติงานแก่นักเรียน คอยดูแล สังเกต ให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำและประเมินผลการทำกิจกรรมของนักเรียน นักเรียนต้องฝึกให้ปฏิบัติกิจกรรมด้วยความเอาใจใส่ คำปรึกษาจากครูเมื่อมีปัญหาและให้ความร่วมมือกับผู้ร่วมงานของกลุ่ม

3. ผลที่เกิดขึ้น หลังจากให้นักเรียนผ่านขั้นตอนของกระบวนการเรียนการสอนมาดีแล้ว สิ่งทีคาดว่าจะเกิดขึ้นในตัวนักเรียน นอกจากความรู้ตามจุดประสงค์การเรียนรู้ก็คือพฤติกรรมประชาธิปไตยที่จะค่อย ๆ สะสมในตัวนักเรียน แล้วพัฒนาต่อไปตามแนวทางที่ถูกต้อง

4. การประเมินผล เป็นขั้นตอนที่จะตรวจสอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูว่า บรรลุตามจุดประสงค์หรือไม่ ดังนั้น ระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงต้องมีการประเมินผลตลอดเวลา โดยครูเป็นผู้ประเมินการจัดกิจกรรมและประเมินผลการเรียนของนักเรียน หรือนักเรียนประเมินผลการทำงานของกลุ่ม และประเมินผลการเรียนของตนเอง

2. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อเสริมสร้างการทำงานตามระบอบประชาธิปไตย ควรมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้ (สันต์ ชรรณบำรุง, 2523)

- 1) สถานักเรียน หรือคณะกรรมการนักเรียน
- 2) การทำงานเป็นกลุ่ม
- 3) การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์
- 4) การลูกเสือ ยุวกาชาด ยุวกสิกร
- 5) การปลูกอารมณ์ให้เกิดความซาบซึ้งในบ้านเมือง เช่น การเชิญขงผู้ยอดเสา การร้องเพลงชาติ เพลงสรรเสริญบารมี

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2527) ได้เสนอกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อเสริมสร้างการทำงานในระบอบประชาธิปไตย คือ

- กิจกรรมเกี่ยวกับการปกครองตนเองของนักเรียน
- กิจกรรมห้องสมุด
- กิจกรรมตรวจสุขภาพ
- กิจกรรมอาหารกลางวัน
- กิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งตีพิมพ์
- กิจกรรมกีฬา
- กิจกรรมสหกรณ์นักเรียน
- กิจกรรมทำความสะอาดอาคารสถานที่
- กิจกรรมปรับปรุงห้องเรียน
- กิจกรรมปรับปรุงสภาพแวดล้อมของโรงเรียน
- กิจกรรมวันสำคัญ
- กิจกรรมบุคคลดีเด่น
- กิจกรรมประชาสัมพันธ์
- กิจกรรมศูนย์ข่าวสาร
- กิจกรรมจัดป้ายแสดงความคิดเห็น

- กิจกรรมคู่รับความคิดเห็น
- กิจกรรมคุ้มบ้าน (คือการแบ่งหมู่บ้านออกเป็นหน่วยย่อยๆ ประมาณ 4-6 หลัง เรียกว่า "คุ้มบ้าน" แล้วจัดตั้งคณะกรรมการคุ้มบ้าน เพื่อวางแผนพัฒนาคุ้มบ้านของตน).

3. การจัดกิจกรรมร่วมระหว่างโรงเรียนชุมชน

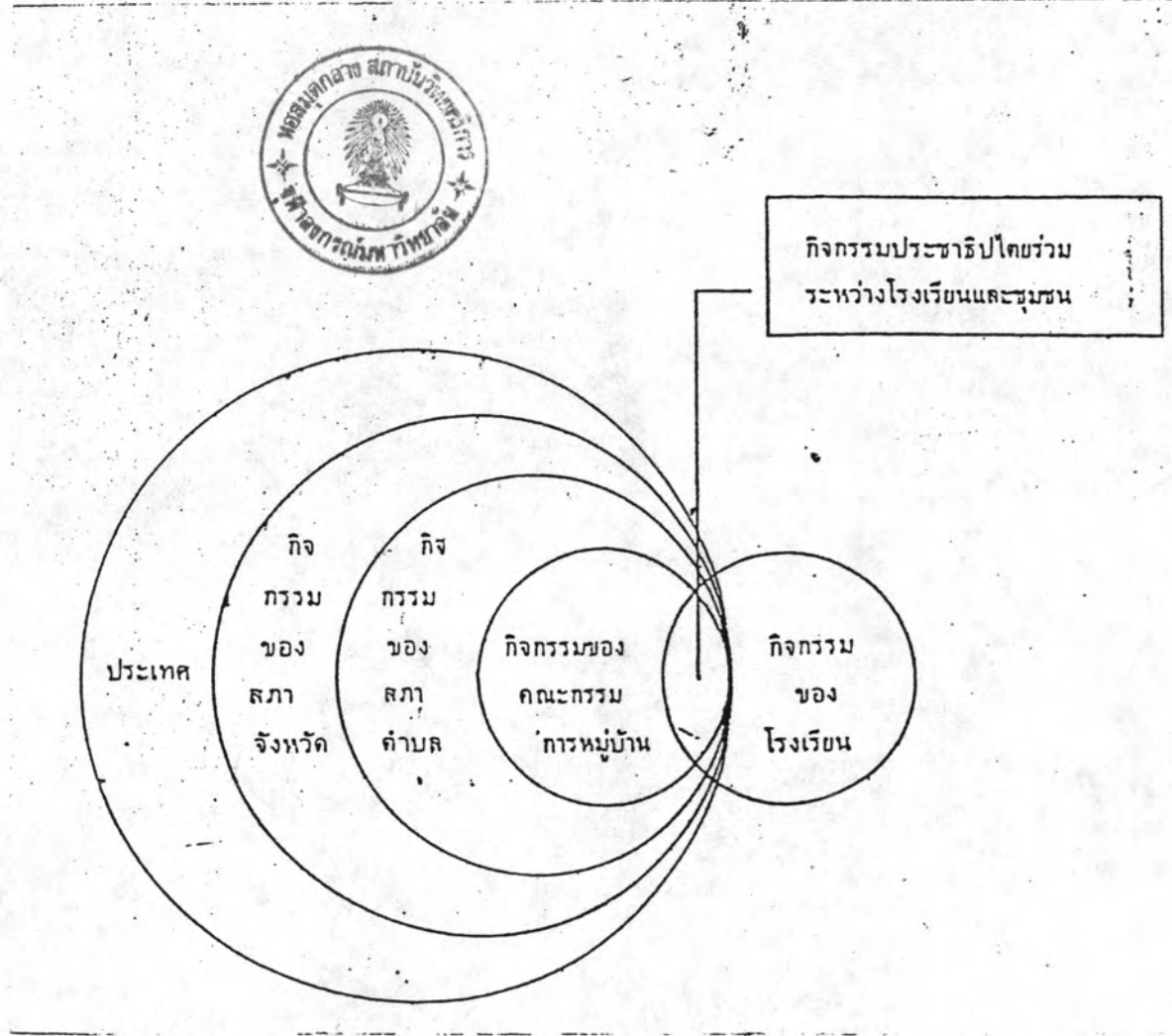
ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเสริมสร้างพัฒนาประชาธิปไตย ให้กับประชาชน ในท้องถิ่น จากรายงานการวิจัยพบว่า ครูมีบทบาทในการถ่ายทอดความคิดเกี่ยวกับการปกครอง แบบประชาธิปไตยให้กับประชาชน (คณาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2515)

บทบาทของครูในการพัฒนาประชาธิปไตยในชุมชนมีดังนี้ (ทิพาพร วรรณประภา, 2525)

- 1) เป็นผู้นำท้องถิ่น ในด้านการแนะนำให้เข้าใจระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย
- 2) สอดแทรกและเสริมสร้างนักเรียน ให้รู้จักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย
- 3) สอนกลไกในการทำงาน และระเบียบบริหารราชการให้นักเรียนได้เรียนรู้
- 4) จัดกิจกรรมเสริมแก่เยาวชนในท้องถิ่น และประชาชนในเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตย
- 5) เป็นที่ปรึกษาสภาตำบล
- 6) ช่วยประสานงานระหว่างประชาชนกับหน่วยราชการ

บทบาทของครู ในการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน สรุปได้ว่า วิธีที่ดีที่สุดคือ ให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชน โรงเรียนต้องจัดกิจกรรมการเรียนให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของชุมชน โดยจัดกิจกรรมของโรงเรียน ทั้งกิจกรรมการเรียนการสอน และกิจกรรมอื่น ๆ ให้มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมของสังคม เช่น การตั้งโรงเรียนชุมชนที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนมากที่สุด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2527) ดังแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมของโรงเรียนและกิจกรรมของชุมชน

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ

ตอนที่ 3 แนวคิดทางการศึกษานอกโรงเรียนกับการส่งเสริมประชาธิปไตย

แนวความคิดทางการศึกษานอกโรงเรียน หรือการศึกษานอกระบบโรงเรียน หรือเรียกชื่อเป็นอย่างอื่น ที่มาจากคำภาษาอังกฤษว่า (non-formal education นับว่าได้มีมานานแล้ว ดังที่ อุนตา นพคุณ (2523) อ้างแนวความคิดของเพลโต นักปราชญ์ในอดีต ซึ่งกล่าวว่า การศึกษาคือขบวนการตลอดชีวิตและการศึกษาจะต้องเป็นพลังอย่างหนึ่ง ที่จะส่งเสริมสร้างสรรค์สังคมให้ดีขึ้น และเชื่อว่าถ้าบุคคลได้รับการแนะนำที่ถูกต้อง เขาสามารถพึ่งตนเอง และมีความพร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้

การที่มนุษย์จะสามารถพึ่งตนเอง และมีความพร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้มีความสุขได้นั้น โกวิทซ์ วรพินิจ (2523) กล่าวว่า คนเราจะมีความสุขที่ดี เมื่อบุคคลและสังคมสิ่งแวดล้อมประสมกลมกลืนกันอย่างราบรื่น ทั้งทางด้านวัตถุ ร่างกาย และจิตใจ และการที่บุคคลใด บุคคลหนึ่งจะสามารถดำเนินการเพื่อให้ตัวเองและสังคมสิ่งแวดล้อมประสมกลมกลืนกัน เพื่อตนเองจะได้มีความสุขนั้น บุคคลนั้นจะต้องเป็นคนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น เพื่อจะได้ปรับตัวเปลี่ยนแปลงให้ทันต่อสภาพการณ์ของบ้านเมือง และสิ่งแวดล้อมของสังคม ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และการที่จะทำให้บุคคลเป็นคนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ได้นั้น เราจะต้องได้รับความรู้ ข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ อย่างพอเพียง และทันต่อเหตุการณ์ ดังนั้น การจัดการศึกษาให้กับประชาชน จึงจัดให้บุคคลทุกเพศ ทุกวัย และต่อเนื่องกันไปจนตลอดชีวิต

แนวทางในการให้บริการทางการศึกษานั้น สุนทร สุนันท์ชัย (2523) มีแนวคิดซึ่งสรุปได้ว่า การศึกษาไม่ควรจะเสรีจล้นเฉพาะที่โรงเรียน แต่ควรมีระบบการศึกษาตลอดชีวิตหลาย ๆ อย่างเข้ามาสนับสนุน เช่น ให้ผู้เรียนมีโอกาสกลับมารับการฝึกอบรมสิ่งใหม่ๆ ได้อยู่เสมอ การจัดให้มีห้องสมุดประจำหมู่บ้าน การปาฐกถา และเผยแพร่ความรู้ทางโทรทัศน์วิทยุ และสื่อสารมวลชนทุกชนิด และให้ประชาชนมีโอกาสได้รับทราบความเคลื่อนไหวใหม่ ๆ ในทางข่าวสารและการทำงานอาชีพอยู่ทุกกระยะ เป็นต้น นอกจากนี้ สุนทร สุนันท์ชัย (2525) ยังได้เสนอแนวคิดของ Evan Illich ซึ่งเสนอแนวคิดที่ว่า ระบบการจัดการศึกษาที่ดีควรมีลักษณะ 3 ประการ คือ

1. ควรหาทางให้คนที่ประสงค์จะเรียนมีทางได้เรียนไม่ว่าเมื่อใด ระยะเวลาในชีวิตของเขา

2. ควรช่วยให้คนที่ประสงค์จะแบ่งปันความรู้ให้แก่ผู้อื่น ได้มีโอกาสพบปะกับผู้ที่ประสงค์จะแสวงหาความรู้

3. ให้โอกาสแก่ผู้ที่ประสงค์จะเสนอข้อคิดเห็นของตนแก่สาธารณะ ให้มีทางที่จะกระทำได้

นอกจากนี้ ในทางด้านปรัชญาของการจัดการศึกษานอกโรงเรียนที่ยึดแนวความคิดตามลัทธิอัตถิภาวะนิยม (existentialism) จะเน้นเรื่องการให้ผู้นักเรียนมีความเป็นอิสระ และมีเสรีภาพที่จะเลือกคิด ตัดสินใจในสิ่งต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ดังที่ เกียรติวรณ อมาตยกุล (2526) ได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ สรุปได้ว่า การศึกษานอกโรงเรียนเป็นกิจกรรมการศึกษาที่ไม่มีรูปแบบแน่นอน จัดขึ้นตามความเหมาะสม และความต้องการของผู้เรียน โดยยึดแนวคิดที่ว่า การศึกษาคือชีวิต ชีวิตคือการศึกษา โดยมุ่งพัฒนาผู้นักเรียนให้รู้จักความคิดเห็น ตัดสินใจ เรียนรู้ด้วยตนเอง ช่วยเหลือตนเอง รวมทั้งให้ผู้นักเรียนมีอิสระจากสิ่งแวดล้อมมากที่สุด จากแนวคิดนี้จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษานอกโรงเรียนจะต้องเน้นถึงความเป็นมนุษย์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ มีศูนย์กลางการเรียนอยู่ที่ผู้เรียน ให้เสรีภาพและความรับผิดชอบแก่ผู้นักเรียนที่จะกำหนดทางเลือกความสนใจและแนวทางชีวิตของตน โดยมีผู้สอนเป็นเพียงผู้ที่คอยช่วยเหลือ คอยแนะนำให้ทางเลือกต่าง ๆ และปลูกเร้าให้ผู้นักเรียนพึ่งตนเอง ตระหนักถึงความสามารถ ความสำคัญและศักยภาพของตนเอง และช่วยให้ผู้นักเรียนนำสิ่งต่าง ๆ ที่ได้เรียนไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันให้ได้มากที่สุด

อุ้นตา นพคุณ (2523) ได้สรุปแนวความคิดทางการศึกษานอกโรงเรียนของนักการศึกษา ทั้งในและนอกประเทศไว้ 5 ประการ คือ

1. การที่บุคคลใดจะสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพได้นั้น บุคคลนั้นควรจะได้รับการศึกษา เพื่อให้สามารถเป็นคนรู้จักคิดเป็น ใช้ความคิดในการที่จะให้เกิดความกลมกลืนผสมผสานระหว่างตนเองและสิ่งแวดล้อม

2. การเรียนรู้อันหนึ่งของบุคคลนั้น ไม่ใช่ว่าจะอยู่แต่เฉพาะในสถาบันการศึกษาในระบบโรงเรียน แต่เกิดขึ้นได้นอกกรอบโรงเรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ

3. การศึกษาเพื่อให้บุคคลมีคุณภาพที่แท้จริงนั้น ไม่ใช่เพื่อให้บุคคลมีแต่ความรู้ แต่จะต้องให้บุคคลมีความรู้เพื่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการสร้างสรรค์สังคม

4. การศึกษานั้นไม่ควรเป็นเรื่องความจำ หรือการสะสมความรู้ ผู้เรียนและครูจะต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ในการสร้างบรรยากาศแห่งความเป็นอิสระภาพ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการวิเคราะห์ใคร่ครวญ

5. การศึกษานั้นจะต้องช่วยพัฒนาตนเองของบุคคล รู้จักที่จะกำหนดชีวิตของตนเอง เพื่อให้ได้ชีวิตที่มีคุณภาพ และเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม

จากแนวความคิดของนักการศึกษาหลาย ๆ ท่าน ดังที่กล่าวมาแล้วอาจจะสรุปได้ว่าการจัดการศึกษาให้กับสมาชิกในสังคมใดสังคมหนึ่ง เพื่อให้การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและสังคมเจริญก้าวหน้าไปได้นั้น การจัดการศึกษาจะต้องเป็นกระบวนการตลอดชีวิต เพราะสภาพแวดล้อมต่างๆ ของสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สมาชิกจึงต้องได้รับความรู้ ข้อมูล และข่าวสารต่าง ๆ อย่างพอเพียงและต่อเนื่องจึงจะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพของการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ได้ วิธีการจัดก็จะต้องให้ผู้เรียนมีอิสระ และเสรีภาพในการที่จะเลือกแนวทางการดำเนินชีวิตด้วยตัวของเขาเอง สนับสนุนให้บุคคลพัฒนาศักยภาพของตนที่มีอยู่ ให้นำมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้เต็มที่ ดังนั้นการจัดการศึกษานอกโรงเรียนให้กับสมาชิกในสังคมจึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะตอบสนองแนวความคิด และวิธีการต่าง ๆ ดังกล่าวให้บรรลุผลได้ตามแนวทางการจัดการศึกษาของกรมการศึกษานอกโรงเรียน

กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะเน้น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มผู้ที่ไม่มีโอกาสศึกษา และกลุ่มผู้พลาดโอกาสทางการศึกษา โดยมุ่งไปที่กลุ่มคนในเมืองและกลุ่มคนในชนบท จึงได้จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ในลักษณะของการให้การศึกษาลดชีวิต โดยจัดกิจกรรมประเภทต่าง ๆ ออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. กิจกรรมด้านความรู้พื้นฐาน เป็นการให้ความรู้เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต มุ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีเครื่องมือในการประกอบอาชีพ และรู้จักศึกษาหาข้อมูลต่างๆ มาประกอบการคิด การตัดสินใจในการดำรงชีวิตประจำวัน กิจกรรมประเภทนี้จะมีลักษณะกำหนดในขั้นสูงกว่า ได้โดยจัดเป็นการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน การศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

2. กิจกรรมด้านทักษะเพื่อการดำรงชีวิต เป็นการเพิ่มพูนความรู้และทักษะอาชีพที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานและการดำรงชีวิต เป็นรูปแบบของการศึกษาที่จัดขึ้นตามความต้องการ

และความพร้อมของประชาชน เป็นการศึกษาที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาอาชีพ และชีวิตความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ กิจกรรมประเภทนี้จะมีลักษณะของการฝึกทักษะอาชีพต่าง ๆ ทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดยจัดในรูปของโรงเรียนอาชีวศึกษาผู้ใหญ่ประจำที่โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ โรงเรียนผู้ใหญ่เคลื่อนที่และกลุ่มสนใจ

3. กิจกรรมด้านข่าวสารและข้อมูล เป็นการให้ข้อมูลข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์ หรือความรู้รอบตัวเพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน กิจกรรมประเภทนี้จัดขึ้นเพื่อป้องกันการลืมหืมหนังสือเพื่ออ่านและส่งเสริมความรู้ ความคิดในการริเริ่มสร้างสรรค์ต่างๆ โดยจัดในรูปของการให้บริการความรู้ผ่านสื่อมวลชนทุกชนิด และแหล่งวิชาความรู้ที่สามารถเรียนด้วยตนเองทุกเรื่องและทุกเวลานอกจากนี้ยังได้จัดตั้งที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ห้องสมุดประชาชนจังหวัดและอำเภอ การจัดการศึกษาทางวิทยุและไปรษณีย์ การจัดรายการวิทยุ และโทรทัศน์ การผลิตเอกสารสิ่งพิมพ์สำหรับประชาชน บทบริการด้านโสตทัศนศึกษาทั้งหน่วยรถและหน่วยเรือ ตลอดจนการจัดนิทรรศการความรู้ด้านต่าง ๆ ทั้งแบบประจำที่และเคลื่อนที่ กิจกรรมทั้ง 3 ประเภทนี้อาจจะเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2529)

แผนภูมิที่ 3 แนวการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

ปัจจุบันการจัดการศึกษานอกโรงเรียนประเภทการศึกษาสายสามัญ ได้แบ่งหลักสูตร ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

1. หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน
2. หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน พุทธศักราช 2530

สำหรับหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน ยังคงรูปไว้เหมือนเดิม ใน ส่วนของหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน พุทธศักราช 2530 ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา
2. หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

3. หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ในที่นี้ จะขอล่าวถึงเฉพาะหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530 เท่านั้น เนื่องจากเป็นหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้โดยตรง ซึ่งมีรายละเอียดของหลักสูตรดังต่อไปนี้

ความเป็นมา

การจัดการศึกษาสายสามัญระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน มาตั้งแต่ พุทธศักราช 2490 โดยดำเนินการเป็น 3 รูปแบบ คือ การศึกษาผู้ใหญ่ภาคค่ำ การศึกษาทางวิทยุและไปรษณีย์ และการศึกษานอกโรงเรียนประเภทบุคคลภายนอก ซึ่งการจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบดังกล่าว วิจัยดำเนินงานเป็นอิสระแก่กัน วิชาที่สอบได้ไว้แต่ละรูปแบบการเรียนก็ไม่สามารถจะนำมารวมกัน เพื่อจบหลักสูตรได้ ต่อมาในปีพุทธศักราช 2530 กรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมสามัญศึกษา กรมวิชาการและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ได้ร่วมพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรและวิชาการจัดการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อสนองความต้องการของบุคคลที่อยู่นอกระบบโรงเรียน จะต้องการเข้ารับการศึกษารูปแบบอย่างแท้จริง และด้วยความเห็นชอบของกระทรวงศึกษาธิการ จึงได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญศึกษา โดยการปรับปรุงหลักสูตรเดิม คือ หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนแบบเบ็ดเสร็จ ระดับที่ 4 พุทธศักราช 2522 ให้เป็นหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530 โดยกรมการศึกษานอกโรงเรียนดำเนินการจัดการเรียนการสอน เป็น 3 วิธี คือ วิธีเรียนแบบชั้นเรียน (ชร) วิธีเรียนทางไกล (ทก) และวิธีเรียนด้วยตนเอง (ตอ) ซึ่งสามารถทำให้ผู้เรียนเลือกเรียนได้ 3 วิธีเรียน แล้วนำผลการเรียนทั้ง 3 วิธีเรียนมารวมกันเพื่อจบหลักสูตรได้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2529)

สำหรับหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นหลักสูตรต่อเนื่องจากหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา การศึกษาระดับนี้มุ่งที่จะส่งเสริมให้ผู้ที่ต้องการศึกษาหาความรู้ แต่พลาดโอกาสที่จะศึกษาต่อในระดับโรงเรียน ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ ผักกักกะและปลูกฝังเจตคติที่จำเป็นในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพได้เท่าเทียมกับผู้อื่น สามารถปฏิบัติตนให้ดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขตามสมควรแก่อัธยาศัย หลักสูตรนี้มี

ความสอดคล้องกับหลักสูตรระดับเดียวกับในระบบโรงเรียน และมีความยืดหยุ่นเพียงพอที่จะให้ผู้เรียนเลือกเรียนได้ตามความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และความต้องการของตน

หลักการ

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีหลักการสำคัญดังนี้

1. เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม อันเป็นพื้นฐานให้เห็นช่องทางสำหรับประกอบอาชีพตามความสามารถ ความสนใจ และความถนัด ตลอดจนรู้จักหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการที่จะใช้ประกอบการตัดสินใจเลือกงานอาชีพ หรือเพื่อปรับปรุงและส่งเสริมอาชีพที่ทำอยู่แล้วให้ดีขึ้น
2. เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียน นำประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาชีวิตประจำวัน และเป็นพื้นฐานสำหรับปรับปรุงการดำรงชีวิตของตนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สิ่งแวดล้อม และวิทยาการใหม่ ๆ
3. เป็นการศึกษาที่มุ่งสร้างความเป็นเอกภาพของชาติ สอดคล้องกับสภาพการแก้ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น
4. เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาบุคลิกภาพให้ด้านจริยธรรม วัฒนธรรม ค่านิยม เจตคติ และพฤติกรรมไปในแนวทางอันจะเป็นการช่วยพัฒนาประเทศ
5. เป็นการศึกษาที่จัดให้ประสานสัมพันธ์กันทั้งในระบบโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียน

จุดมุ่งหมาย

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2532)

1. รู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา โดยคำนึงถึงกระบวนการคิด ซึ่งมีองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ คือ ข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม และวิชาการ
2. มีความรู้และทักษะเพียงพอแก่การประกอบอาชีพ การศึกษาเพิ่มเติม และการดำเนินชีวิต

3. เห็นคุณค่าและดำรงไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และวัฒนธรรมอันดีงาม
4. เข้าใจปัญหาการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศ รู้จักพิจารณาและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

ใจอย่างมีเหตุผล

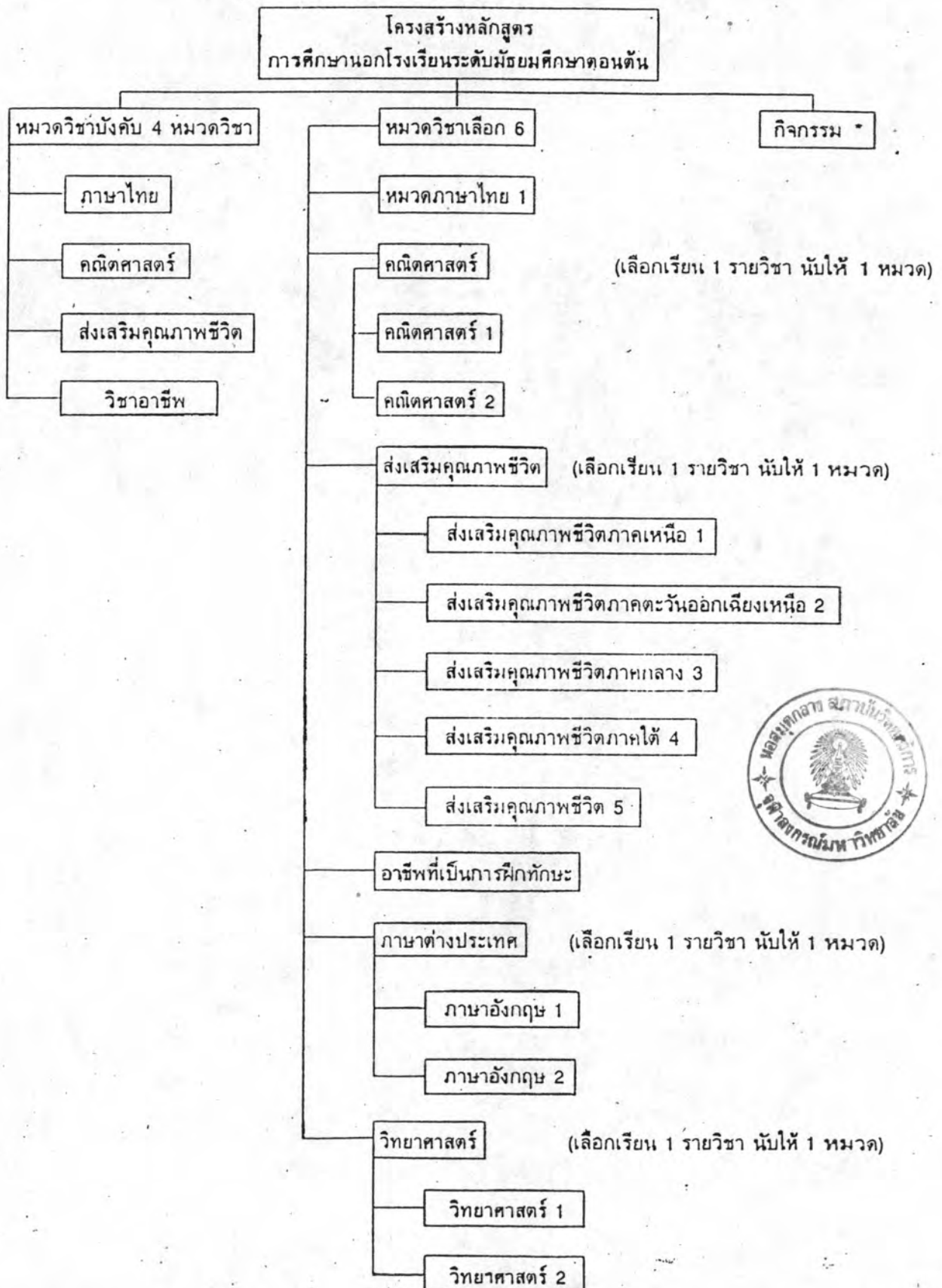
5. เป็นพลเมืองดี มีศีลธรรม มีระเบียบวินัย รู้จักสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ตลอดจนความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม

6. มีเจตคติที่ดีต่อสัมมาชีพ ฝึกให้ขยันอดทนและประหยัด ตลอดจนรู้จักสงวนบำรุงรักษาสาธารณสมบัติ และทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ดังรายละเอียดแสดงในแผนภูมิที่ 4 โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาออกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3)

แผนภูมิที่ 4 โครงสร้างหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3)

โครงสร้างหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3)

หมายเหตุ

1. วิชาเลือกในหมวดวิชาคณิตศาสตร์ จะต้องเรียนตามลำดับ คือ ต้องเรียนคณิตศาสตร์ 1 ก่อน
2. วิชาเลือกในหมวดวิชาอาชีพ ซึ่งเป็นวิชาที่เสริมทักษะ ผู้เรียนจะเลือกเรียนหรือเทียบโอนได้ 3 หมวดวิชา ตามวิธีการและเกณฑ์ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด
3. ผู้เรียนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมตามที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด
4. ผู้ที่จบหลักสูตรต้องเรียน และสอบผ่านหมวดวิชาบังคับ 4 หมวดวิชา และหมวดวิชาเลือกไม่น้อยกว่า 3 หมวดวิชา รวมไม่น้อยกว่า 7 หมวดวิชา โดยใช้เวลาศึกษาไม่น้อยกว่า 2 ปี เว้นแต่จะได้มีการเทียบโอนผลการเรียน (อุดม เข็ญกิจวงศ์, 2534)

หลักเกณฑ์การใช้หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2532)

1. การเรียนการสอน

1.1 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนเนื้อหาในแต่ละบทเรียน ควรให้สอดคล้องตามเหตุการณ์ สภาพท้องถิ่น ความสนใจของผู้เรียน และให้มีความสัมพันธ์ระหว่างหมวดวิชามากที่สุดเท่าที่จะทำได้

1.2 ผู้สอนควรใช้วิธีสอนที่จะให้ผู้เรียนรู้ปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น ผูกให้คิดเป็น แก้ปัญหาเป็นและรู้จักนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยพิจารณาวิธีสอนที่เห็นว่าเหมาะสมกับจุดประสงค์และลักษณะเนื้อหาวิชา เช่น การสอนแบบแก้ปัญหา ค้นคว้า อภิปราย ทำงานเป็นกลุ่ม ฯลฯ

1.3 ผู้สอนควรคำนึงถึงการที่จะให้ผู้เรียนมีโอกาสเรียนทั้งภาควิชาการ และภาคปฏิบัติ ซึ่งมีผลส่งเสริมคุณลักษณะของแต่ละบุคคล และให้ผู้เรียนอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

2. เวลาเรียน

ในปีการศึกษาหนึ่งๆ ให้แบ่งภาคเรียนออกเป็น 2 ภาค ๆ วิชาละ 20 สัปดาห์

และอาจเปิดภาคฤดูร้อนได้อีกตามที่เห็นสมควร

หลักสูตรนี้กำหนดให้เรียนวิชาบังคับ 4 หมวดวิชา และวิชาเลือกไม่น้อยกว่า 3 หมวดวิชา และต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 4 ภาคเรียน ไม่นับภาคฤดูร้อน

3. ข้อกำหนดวิชาอาชีพ

วิชาอาชีพที่เรียนให้ได้จบตามหลักสูตรนี้ มีโครงสร้างดังนี้

3.1 วิชาอาชีพบังคับ โลกของงานอาชีพ 3 หน่วยการเรียนรู้

3.2 วิชาอาชีพเลือก ผู้เรียนจะเลือกเรียน/เทียบ/โอน ได้ถึง 3 หมวดวิชา ทั้งนี้ให้เลือกเรียนในวิชาที่มีเนื้อหาไม่ซ้ำกับที่เคยเรียนมาแล้ว โดยวิธีการดังนี้

3.2.1 เทียบจากประสบการณ์ด้านอาชีพ

- ประเมินจากประสบการณ์ที่มีอยู่
- ประเมินจากอาชีพที่ประกอบการอยู่
- ประเมินจากโครงการประกอบอาชีพใหม่ หรือโครงการพัฒนา

อาชีพเดิม

3.2.2 โอนผลการเรียนจากแหล่งวิทยาการ สถานประกอบการและสถานประกอบอาชีพอิสระตามวิธีการ และเกณฑ์ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด

3.2.3 เรียนตามหลักสูตรวิชาอาชีพกระทรวงศึกษาธิการกำหนดและอนุมัติ ซึ่งมีระดับเทียบเท่ากับระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยอาจเลือกเรียนวิชาเดียว สาขาเดียว หรือหลายวิชาต่างสาขากัน ที่มีเวลาเรียนตามหลักสูตรรวมกันไม่น้อยกว่า 200 ชั่วโมง นับให้ 1 หมวดวิชา โดยสถานศึกษาจัดสอนเองหรือโอนผลการเรียนมาจากสถานศึกษาอื่นที่กระทรวงศึกษาธิการรับรอง

4. การประเมินผล

การประเมินผลการเรียนให้เป็นที่ไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการประเมินผลการเรียน ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช

5. เกณฑ์การจบหลักสูตร

ผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ต้องสอบได้วิชาบังคับ 4 หมวดวิชา วิชาเลือกไม่น้อยกว่า 3 หมวดวิชา รวมอย่างน้อย 7 หมวดวิชา จึงจะถือว่าจบหลักสูตร

การนำหลักสูตรไปใช้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2532)

1. การจัดแผนการตลอดหลักสูตร

การจัดแผนการเรียนตลอดหลักสูตร เป็นการวางแผนงานรวมให้เห็นภาพตลอดหลักสูตรของผู้ดำเนินงาน ผู้สอน และผู้เรียน หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530 กำหนดให้เรียนเป็นหมวดวิชา โดยให้เรียนหมวดวิชาบังคับ 4 หมวดวิชา และหมวดวิชาเลือกอย่างน้อย 3 หมวดวิชา รวมอย่างน้อย 7 หมวดวิชา จึงจะจบหลักสูตร และใช้เวลาเรียนตลอดหลักสูตรอย่างน้อย 4 ภาคเรียน ผู้เรียนลงทะเบียน ภาคเรียนละ 2 หมวดวิชาการวางแผนการเรียนที่ช่วยให้ผู้ดำเนินงาน สามารถจะวางแผนเตรียมการเกี่ยวกับบุคลากร การจัดชั้นเรียนกลุ่มผู้เรียน การจัดการเรียนการสอน การใช้จ่ายงบประมาณ วางแนวปฏิบัติให้เกิดคุณภาพตามหลักสูตร

ผู้สอนสามารถวางแผนการเรียนการสอนได้เหมาะสมกับระยะเวลาตามหลักสูตร แต่ละภาคเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นักศึกษาสามารถวางแผนการเรียน การลงทะเบียนแต่ละภาคเรียน เลือกวิชาเรียนให้เหมาะสมกับสภาพของตนเอง และระยะเวลาที่จะจบหลักสูตร

2. การจัดการเรียนการสอน

ในการจัดการเรียนการสอน สถานศึกษาควรจะพิจารณา ดังนี้

2.1 ความสนใจ ความถนัด และความสามารถของผู้เรียน

2.2 เป้าหมายในการประกอบอาชีพ หรือการศึกษาต่อของผู้เรียน

2.3 ความพร้อมของสถานศึกษาในด้านต่างๆ เช่น งบประมาณ สถานที่ อุปกรณ์ และบุคลากร โดยเฉพาะครูผู้สอน

2.4 ความต้องการของท้องถิ่นและตลาดแรงงาน

ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนแต่ละคน และเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมในที่สุด เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนแต่ละหมวดวิชาจะต้องสอนให้ครอบคลุมจุดประสงค์ของหลักสูตรในวิชาทักษะ ควรคำนึงถึงการเรียงลำดับของเนื้อหาวิชาในหมวดนั้น ๆ

3. สื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการเรียนการสอน ทั้ง 3 วิธี การเรียนให้บรรลุวัตถุประสงค์ของแต่ละหมวดวิชา โดยผู้สอนใช้

3.1 แบบเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการอนุมัติ

3.2 วิทยุ

3.3 สื่อบุคคล เช่น ครูประจำกลุ่ม วิทยุรายการพิเศษ ผู้สอน

3.4 สื่ออื่นๆ ที่ทั่วไปที่มีอยู่ในท้องถิ่นเช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ โปสเตอร์โฆษณา ฯลฯ

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2532)

และจากจุดมุ่งหมายของหลักสูตรในหัวข้อ 5 เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ดังนี้ เป็นผลเมืองดี มีศีลธรรม มีระเบียบวินัย รู้จักสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ตลอดจนความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2532) ซึ่งสอดคล้องกับจุดประสงค์รายวิชาในหมวดวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม

6. ให้เป็นพลเมืองดีมีศีลธรรม มีระเบียบวินัย รู้จักใช้สิทธิ และปฏิบัติหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม

7. ให้รู้จักสำนึกในความรับผิดชอบ ร่วมกันพัฒนาประเทศในด้านเศรษฐกิจการเมือง การปกครอง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2532)

โครงสร้างของหมวดวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2532)

1. หมวดวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต ในหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แบ่งเป็น วิชาบังคับและวิชาเลือกดังนี้

1.1 วิชาบังคับ

หมวดวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต เนื้อหาของหลักสูตรมีลักษณะบูรณาการเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตัวผู้เรียน โดยเริ่มต้นการเรียนรู้จากสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัว ไปยังสิ่งที่อยู่ไกลตัว แบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ ชีวิตและความเป็นอยู่ รักเมืองไทย ท่องไปในโลกกว้าง และพลังงานกับชีวิตประจำวัน

1.2 วิชาเลือก

วิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต แบ่งออกเป็นสาขาวิชาต่างๆ ที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เป็นหมวดวิชาที่เปิดโอกาสให้ครูผู้สอน หรือกลุ่มโรงเรียนอาจร่างหลักสูตรวิชาต่าง ๆ ที่เห็นว่าจำเป็นให้ผู้เรียนศึกษา เสนอให้กรมการศึกษานอกโรงเรียน ขออนุมัติเพิ่มเติมได้ เช่น รายการที่เกี่ยวกับการสาธารณสุขมูลฐาน การพัฒนาท้องถิ่น ฯลฯ ในที่นี้ได้ยกตัวอย่างวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิตภาคเหนือ ส่งเสริมคุณภาพชีวิตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่งเสริมคุณภาพชีวิตภาคกลาง ส่งเสริมคุณภาพชีวิตภาคใต้ โดยแต่ละหมวดวิชา แบ่งเนื้อหาเป็น 4 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 วัฒนธรรมพื้นบ้านด้านวาจา

ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทที่ใช้วาจาสืบทอด เช่น นิทาน เพลง ภาษิต ปริศนา ฯลฯ และประเภทที่ไม่ใช้วาจาสืบทอด เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม หัตถกรรม ตลอดจนวัฒนธรรมประเภทที่ผสมผสานกัน เช่น ความเชื่อ และพิธีกรรมต่าง ๆ

ตอนที่ 2 วัฒนธรรมพื้นบ้านด้านศิลปะ

ศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านเกี่ยวกับความเป็นมา วิธีการกระทำ และคุณประโยชน์ของศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์ ประเพณีและการละเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ

ตอนที่ 3 ภาษาและอักษรถิ่น

ศึกษาเกี่ยวกับภาษา ทักษะการอ่านและการเขียนอักษรท้องถิ่น มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน และดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติไทย

ตอนที่ 4 วรรณกรรมท้องถิ่น

ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งประเภทที่ใช้วาจาสืบทอด และประเภทที่ไม่ใช้วาจาสืบทอด เป็นมรดกที่มีคุณค่าทางอารมณ์ สติปัญญา และสังคม

2. การเลือกเรียนจะเลือกเรียนหมวดวิชาใดก่อนก็ได้

สาระสำคัญของหลักสูตรวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิตสำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (พ.ศ. 2530)

เฉพาะส่วนที่ว่าด้วยการเมืองการปกครองของไทย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2532)

จุดประสงค์การเรียนรู้ มีดังต่อไปนี้

1. บอกลักษณะสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้
2. อธิบายองค์ประกอบการปกครองแบบประชาธิปไตยได้
3. สามารถยกตัวอย่างการใช้สิทธิและหน้าที่ของคนที่มีส่วนเสริมสร้างประชาธิปไตย

เนื้อหาของหลักสูตร เรียงตามลำดับดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475
2. รูปแบบการปกครองของไทยในปัจจุบัน
  - 2.1 ความหมายของประชาธิปไตย
  - 2.2 องค์ประกอบสำคัญของประชาธิปไตย
    - สถาบันพระมหากษัตริย์
    - รัฐธรรมนูญ
    - อำนาจอธิปไตย
    - รัฐสภา
    - พรรคการเมือง
    - การเลือกตั้งและการพิจารณาเลือกผู้แทน

3. บทบาทของประชาชนที่มีส่วนเสริมสร้างประชาธิปไตย
  - 3.1 การรู้จักใช้สิทธิหน้าที่ และเสรีภาพในการปกครองระบอบประชาธิปไตย
  - 3.2 การแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล

การเรียนการสอน สรุปได้ดังนี้

แผนภูมิ

ประมุข

1. บรรยายสรุปเปรียบเทียบลักษณะของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ประกอบ
2. บรรยายสรุปลักษณะการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็น

การวัดและประเมินผล มีดังนี้

1. ตรวจผลงาน
2. ซักถาม
3. สังเกตการอภิปรายการมีส่วนร่วม และการให้เหตุผลในการอภิปราย

การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการส่งเสริมประชาธิปไตย สำหรับประชาชนที่อยู่
นอกโรงเรียน โดยสรุปดังนี้ (อุดม เขียวแก้ว, 2534)

1. การจัดการศึกษา เพื่อกระตุ้นส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในสิทธิ
และหน้าที่ของพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขปลูกฝังให้ผู้เรียน
ยึดมั่นในความสุจริตยุติธรรม และความเสมอภาคในสังคม ตลอดจนส่งเสริมให้ผู้เรียนรักอิสระภาพ
รักท้องถิ่น เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวม และแสวงหาแบบอย่างการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นตามครรลอง
ของประชาธิปไตย โดยการสอดแทรกความรู้เหล่านี้ ตลอดจนแนวทางปฏิบัติในหลักสูตรการฝึก
อบรมต่างๆ ที่จัดบริการ เช่น หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ และสายอาชีพ การฝึกอบรมผู้นำ
เยาวชนและการฝึกอบรมกลุ่ม

2. การศึกษาอบรมหลักสูตรต่าง ๆ เพื่อฝึกให้เป็นผู้มีความรับผิดชอบทางการเมือง
เช่น ให้ความรู้หน้าที่ต้องปฏิบัติ การใช้สิทธิทางการเมือง การเสียภาษี การรักษาสภาพประ-

โทษัน ความซื่อสัตย์และการตรงต่อเวลา เป็นต้น

3. ความเสมอภาคทางการศึกษาในประเทศไทยที่กำลังพัฒนา มีประชากรที่ไม่ได้อยู่ในระบบโรงเรียน ตามข้อมูลทางสังคมและภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2531 จำนวน 45,251,785 คน ส่วนมากเป็นผู้ใหญ่ที่เป็นพ่อบ้าน แม่บ้าน ชาวชนชายหญิง ที่ถูกการศึกษาในระบบโรงเรียนทอดทิ้ง ละเลย ซึ่งควรจะได้รับเสมอภาคในการศึกษาแก่บุคคลทุกเพศ ทุกวัย ในทุกชุมชน เพื่อให้สามารถช่วยเหลือตนเองและสังคมได้

4. การศึกษานอกระบบโรงเรียน นอกจากให้ความรู้ความเข้าใจแล้วยังสร้างทัศนคติที่ดีให้แก่ประชาชน ตั้งแต่เด็กจนถึงวัยชรา ในการทำมาหากิน และสัมพันธ์คบค้าสมาคมกับผู้อื่น ในด้านการปกครองแบบประชาธิปไตย ความรู้ที่สอน แต่เพราะในเนื้อหาวิชาไม่เพียงพอ การสอนรัฐธรรมนูญ การเลือกผู้แทนราษฎร ไม่ว่าจะทำให้ประชาชนพร้อมที่จะคิดแบบประชาธิปไตยจะต้องมีทัศนคติที่ดีและคิดแบบประชาธิปไตย ที่สำคัญคือ ความชอบธรรมในสังคม ที่จัดความขัดแย้ง และความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในสังคม เพื่อว่าประชาชนทุกคนจะได้มีชีวิตที่ดีขึ้น

5. กิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน มุ่งเน้นให้บุคคลสามารถพึ่งตนเองได้ โดยไม่ต้องคอยความช่วยเหลือจากผู้อื่น ที่ทำให้กลายเป็นผู้ไม่มีความสามารถ ขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง

6. กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ยังฝึกประสบการณ์เรียนรู้ให้บุคคลเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีในระบบประชาธิปไตย (อดัม เชียกัวงส์, 2534)

7. การศึกษานอกระบบโรงเรียน มีวิสัยทัศน์การที่มีพื้นฐานของหลักประชาธิปไตย คือในการดำเนินงานต่าง ๆ นั้นได้ยึดหลักประชาธิปไตย โดยเจ้าหน้าที่จะให้การศึกษาแก่บุคคลภายในชุมชนทุกคน ไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องฐานะ เพศหรือวัย ไม่มีการทำงานแต่เฉพาะบางกลุ่ม ทุกคนในชุมชนจะต้องมีสิทธิมีเสียงเท่าเทียมกัน การตัดสินใจของชุมชนในเรื่องใดจะต้องเป็นการตัดสินใจของคนส่วนมาก ในการเรียนรู้ในรูปแบบของการประชุมหรือการสนทนากันจะต้องมีบรรยากาศของความเสมอภาค ยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มทุกคน และให้ความสำคัญแก่ความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มว่ามีคุณค่าหรือประโยชน์ทุกคน เช่นเดียวกับหลักการที่ว่าสมาชิกของกลุ่มย่อมมีหนึ่งเสียงในการลงคะแนนเสียงเท่ากันในทุกเรื่อง

สิ่งที่จัดทำเป็นโครงการเกิดขึ้นจากเบื้องล่าง หรือตัวประชาชนในระดับหมู่บ้าน ไม่ใช่จากเบื้องบนมาสู่เบื้องล่าง โครงการต่าง ๆ ไม่ได้เกิดขึ้นจากความนึกคิดหรือการวางแผนจากระดับสูง คือ รัฐบาลนำมาบังคับใช้หรือนำไปปฏิบัติในระดับที่ต่ำ เช่น ส่วนท้องถิ่นและหมู่บ้าน (อันตา นพคุณ, 2523)

จากปรัชญาการศึกษาของระบบโรงเรียนที่ถือว่า มนุษย์เป็นส่วนรวมสิ่งทั้งปวง โดยคำนึงถึงความต้องการส่วนบุคคล สภาพสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้และความเป็นธรรมในการศึกษา นอกจากนี้ยังมีแนวคิดและหลักการที่ประกอบด้วยประชากรของประเทศ คือทรัพยากรที่มีศักยภาพคนเป็นที่พึ่งแห่งตน ความต้องการที่แท้จริง ความคิดริเริ่มการใช้ทรัพยากรในชุมชน วิชิตำเนินการที่มีพื้นฐานของหลักประชาธิปไตย การปฏิบัติงานกับผู้ร่วมท้องถิ่น การส่งเสริมวัฒนธรรมและจริยธรรมในการดำเนินงาน การให้การศึกษาแก่เด็กและผู้ใหญ่พร้อม ๆ กัน การศึกษาที่สัมพันธ์กับชีวิต การศึกษาโดยการลงมือปฏิบัติ การให้การศึกษาในเรื่องที่อยู่ ในขีดความสามารถและระดับการศึกษาของประชาชน รวมทั้งการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและปัญหาของบุคคล สิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้เป็นคุณสมบัติที่พึงให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล ซึ่งจะต้องมีหลักในการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการส่งเสริมประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

ตอนที่ 4 หลักการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย

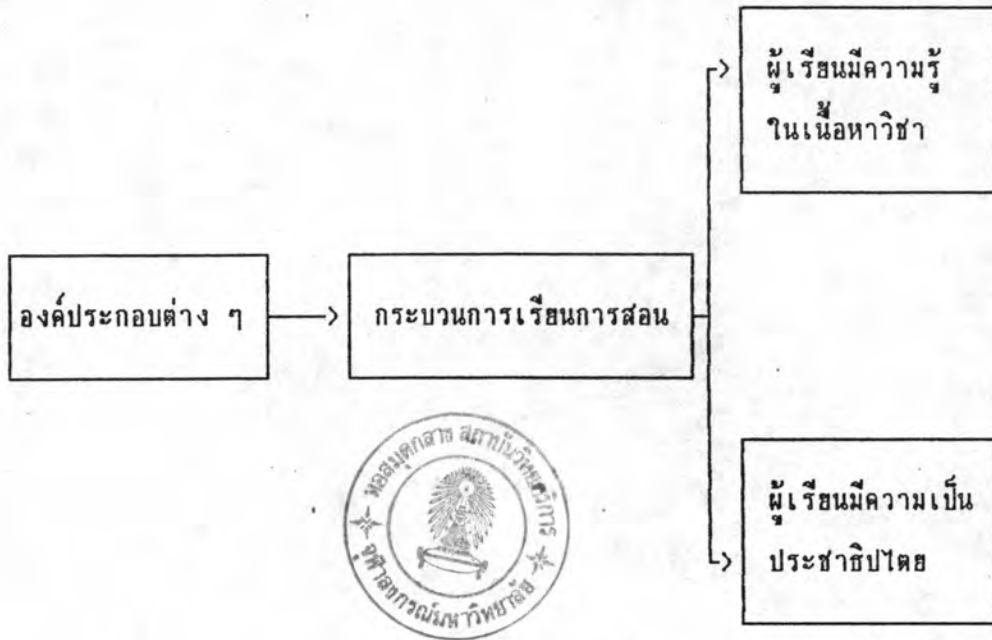
การจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยแก่ผู้เรียนทั้งใน และนอกระบบโรงเรียนนั้นจะต้องมีนโยบายที่แน่นอน และจะต้องสอดคล้องกับนโยบายของสถานศึกษา ครู และผู้บริหารก็ต้องยอมรับนับถือตัวผู้เรียน ผู้เรียนก็ต้องรู้หน้าที่ของตนเอง ครูต้องเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้บอกผู้ให้ และผู้กำชะตาชีวิตมาเป็นผู้นำ ผู้ได้รับความสนใจและผู้เปิดทางให้ผู้เรียนเลือกด้วยตนเอง มีวิธีการปฏิบัติได้ดังนี้ (ละเมียด ลิมอักษร, 2517)

1. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ความรู้ ได้ประสบการณ์และได้ความคิดโดยให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำ
2. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้คิดค้นปัญหา รู้จักปัญหา และหาวิธีแก้ปัญหา
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้คิดค้นและทำงานเป็นหมู่คณะ

4. ส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้แหล่งวิชาการต่าง ๆ เพื่อค้นคว้าหาความรู้
5. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ระหว่างกัน เพื่อฝึกการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ฝึกการให้ความร่วมมือ ฝึกการแสดงความคิดเห็น และฝึกความรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมาย เช่น ให้จัดอภิปราย
6. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงออกทั้งทางวาจา ทางการกระทำและทางลายลักษณ์อักษร ให้มากที่สุด
7. ให้โอกาสผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการร่วมวางแผน เช่น วางแผนการเรียนในแต่ละบทเรียน การศึกษานอกสถานที่ การเป็นวิทยากร ฯลฯ
8. สร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้เป็นประชาธิปไตยเช่น การจัดห้องเรียน สถานที่ห้องเรียน โต๊ะเรียน เพื่อให้ผู้เรียนจะได้มีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคกัน รวมทั้งสะดวกในการโต้ตอบ การสนทนาหรือจัดเป็นกลุ่มเพื่อสะดวกในการอภิปรายแสดงความคิดเห็น จัดเป็นศูนย์การเรียน ฯลฯ
9. ส่งเสริมให้จัดกิจกรรมเสริมบทเรียน กิจกรรมชุมชน โดยการที่ครูเป็นที่ปรึกษา เพื่อส่งเสริมการทำงานร่วมกัน ส่งเสริมการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี สร้างความเป็นเจ้าของในกิจกรรมร่วมกัน และส่งเสริมการแสดงออก

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย จะต้องใช้วิธีการหลาย ๆ วิธีการ เช่น การบรรยาย การสาธิต การใช้กระบวนการกลุ่ม การใช้ศูนย์การเรียน การแสดงบทบาทสมมติ การแสดงละคร การสัมมนา ฯลฯ ซึ่งความมุ่งหมายที่สำคัญคือ การให้ผู้เรียนได้มีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาสาระที่เรียนเป็นสำคัญ แต่มีความต้องการที่จะพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยแก่ผู้เรียนควบคู่กันไปอีกด้วย ดังนั้นวิธีการก็คือ การใช้เนื้อหาวิชา การจัด การเรียนการสอนเป็นสื่อในการฝึกความเป็นประชาธิปไตย ดังแผนภูมิที่ 5 (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2528)

แผนภูมิที่ 5 การจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

จากแผนภูมิที่ 5 จะเห็นว่า การจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยนั้นประกอบด้วย

1. องค์ประกอบต่าง ๆ ในที่นี้หมายถึงปัจจัยที่มีส่วนในด้านการเรียนการสอน ได้แก่ นักเรียน ครู เนื้อหาวิชา สื่อและอุปกรณ์การสอน วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน ฯลฯ
2. กระบวนการเรียนการสอน จะเป็นส่วนที่ทำให้ผู้เรียนได้แสดงพฤติกรรมประชาธิปไตย ซึ่งเป็นหน้าที่ของครูที่ต้องหาวิธีการต่าง ๆ ผลัดเปลี่ยนกันไปให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชา และจุดประสงค์การเรียนรู้ในแต่ละครั้ง
3. ผลที่ต้องการคือ ผู้เรียนมีความรู้ในเนื้อหาวิชา และมีความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ต้องค่อย ๆ ให้ผู้เรียนได้สะสมทีละน้อย และเพิ่มปริมาณมากขึ้นเรื่อย ๆ จนพัฒนาเป็นนิสัยประจำตัวของแต่ละคน

นอกจากนี้จะต้องมีระบบการควบคุมที่ดี มีการประเมินผล เพื่อที่จะตรวจสอบว่าได้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ต้องการประมาณกันน้อยเพียงใด โดยการประเมินผลเป็นระยะ ผู้ที่ประเมินก็

คือครูและผู้เรียน ประเมินทั้งตัวครู และผู้เรียน

การจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย จะต้องมึลักษณะดังนี้ (ปรีชา ภาวโน, 2526)

1. การปฏิบัติ กิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องส่งผลการพัฒนาความรู้ ด้วยการให้ใช้เหตุผลการปฏิบัติด้านต่าง ๆ เช่น การปฏิบัติทางการผลิต การปฏิบัติทางการทดลอง และการปฏิบัติทางสังคม ผู้เรียนจะเกิดการเรี้นรู้ได้ต้องจัดกิจกรรมหลายอย่าง เพื่อให้ผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมทั้ง 4 ประเภท คือ

1.1 กิจกรรมเกี่ยวกับการพูดการเขียน ได้แก่ การรายงาน อภิปรายแสดงทรรศนะหรือปฏิริยา เปรียบเทียบ สังเกต สรุปอ้างอิง สรุปใจความสำคัญ ยกตัวอย่าง จัดหมวดหมู่หรือแยกประเภท วิจารณ์ แต่งเรื่อง ตั้งนิยาม ตั้งปัญหาเสนอวิธีใหม่หรือวิธีนำไปใช้ แปลความตีความหมาย ขยายความ ประเมินคุณค่า บทบาทสมมติ บอกความสัมพันธ์ วางแผนและวิเคราะห์

1.2 กิจกรรมเกี่ยวกับการค้นหาความรู้ ความเข้าใจ ได้แก่ การอ่าน สอบถามหรือสัมภาษณ์ สังเกต การฟัง การทดลองปฏิบัติ การเก็บรวบรวมสะสม การทำนายหรือคาดคะเน และการตั้งสมมติฐาน

1.3 กิจกรรมที่เกี่ยวกับการหัดให้เกิดทักษะหรือความชำนาญได้แก่ อ่าน พูด คิด ฟัง สังเกต ปฏิบัติ

1.4 กิจกรรมเกี่ยวกับการสร้างหรือประดิษฐ์ เป็นกิจกรรมที่นักเรียนต้องออกแบบและกระทำจนมีผลงานสำเร็จรูปออกมา

2. การฝึกให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น มีความสำคัญในแง่ของการสร้างความรู้และสื่อความหมาย การฝึกให้นักเรียนพูดมักใช้วิธีอภิปราย หรือการที่ครูตั้งคำถาม ซึ่งมีคำตอบได้หลายทาง เพื่อที่นักเรียนแต่ละคนจะได้แสดงความคิดเห็นได้ตามที่ตนเองคิด

3. การฝึกให้นักเรียนคิด ทำได้โดยครูจะต้องจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการคิดให้นักเรียนปฏิบัติเช่นการตั้งคำถามเพื่อพัฒนาสมอง ให้นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักการวิจารณ์วิเคราะห์ และรู้สรุปเป็นความคิดรวบยอด

4. การฝึกให้นักเรียน รู้จักวิธีการทำงานร่วมกันกับผู้อื่น โดยใช้กระบวนการกลุ่ม เพราะจะช่วยสร้างบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยแก่นักเรียนเป็นอย่างดี

และนอกจากนี้ ยังมีการจัดกิจกรรมเสริมเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้น ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม เช่น ช่วยในการวางแผน วางโครงการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่างๆ และจะต้องจัดกิจกรรมต่างๆ ให้เหมาะกับวัยของผู้เรียน อีกด้วย

การจัดกิจกรรมเสริม ควรจะคำนึงถึงการทำงานเป็นหมู่คณะ เพราะการสอนประชาธิปไตยนั้น การทำงานเป็นคณะถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด การทำงานร่วมกันจะดำเนินไปได้ด้วยดี ขึ้นอยู่กับสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้ (สนิท ทิววัลย์, 2517)

1. การทำงานของสมาชิกในแต่ละคน
2. งานที่สำเร็จ เรียบร้อยจากน้ำพักน้ำแรงของสมาชิกในกลุ่มร่วมกัน
3. การรู้จักใช้เวลา
4. การพิจารณาตัดสินและการวางระเบียบปฏิบัติในการทำงาน เพื่อให้ทันเวลา แรงงานและกำลังทรัพย์

นอกจากนี้แล้ว การทำงานร่วมกันจะต้องประกอบด้วยลักษณะที่ร่วมกันคิดร่วมปรึกษาหารือ ถกเถียงกันเพื่อผลงาน ร่วมกันวางแผน ร่วมกันตัดสินใจในการทำงานและลงมือทำงานร่วมกัน พร้อมทั้งร่วมกันประเมินผลอีกด้วยและในขณะที่ทำงานนั้นจะต้องมีบรรยากาศเป็นประชาธิปไตย ให้โอกาสสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วม งานที่ได้ทำลงไปจะต้องได้รับความเห็นชอบจากสมาชิก มีการสนับสนุน มีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนหน้าที่กันอยู่เสมอ มีจุดหมายในการทำงานเป็นจุดหมายเดียวกัน มีระเบียบวินัย มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และให้โอกาสสมาชิกได้เป็นทั้งผู้นำและผู้ตามที่ดี

การใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยแก่ผู้เรียน ควรปฏิบัติดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2528)

1. จัดกลุ่มสนใจ เพื่อศึกษาปัญหา ปรึกษาหารือเรื่องของกิจกรรมที่จะจัด รวมทั้งการตั้งจุดประสงค์ที่ต้องการ
2. เลือกกรรมการชั่วคราว เพื่อสะดวกในการปฏิบัติงาน
3. ประกาศเชิญชวนสมาชิกเข้ากลุ่ม
4. เตรียมการเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน
5. เลือกตั้งกรรมการดำเนินงานด้วยวิธีการประชาธิปไตย

6. จัดตั้งคณะกรรมการให้ครบถ้วน
7. วางแผนการปฏิบัติงาน
8. วางเงื่อนไข ข้อตกลง จากมติของสมาชิก
9. ประเมินผลการปฏิบัติงาน
10. ประเมินผลการปฏิบัติงานเป็นระยะ

การประเมินความเป็นประชาธิปไตย

การส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยแก่ผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาชั้นนั้น จะต้องใช้วิธีการต่าง ๆ มากมายเท่าที่กล่าวมาแล้ว และเมื่อได้มีการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยแล้ว ก็สมควรที่จะต้องมีการประเมินว่า การส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยแก่ผู้เรียนนั้น ได้ผลมากน้อยเพียงใด ซึ่งอาจต้องอาศัยระยะเวลาที่ยาวนาน การประเมินจึงต้องค่อยเป็นค่อยไป

รายละเอียดของสิ่งที่จะประเมินนั้น ก็คือการประเมินจากพฤติกรรมที่เป็นประชาธิปไตย ที่ผู้เรียนแสดงออกให้ปรากฏในด้านต่าง ๆ ตามลักษณะประชาธิปไตย คือ การมีคารวธรรม ปัญญาธรรม วินัยธรรมและคุณธรรม โดยมีวิธีการในการประเมินความเป็นประชาธิปไตยไว้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2528)

1. ประเมินจากพฤติกรรม เป็นประชาธิปไตยในแต่ละด้านโดยพิจารณาจากรายละเอียดต่าง ๆ
2. ประเมินด้วยการสังเกตพฤติกรรมที่ผู้เรียนแสดงออก หรือการจดบันทึกลงในสมุดประเมินพฤติกรรม โดยดูจากการทำงานร่วมกัน การอภิปรายแสดงความคิดเห็น การใช้กิริยาและท่าทาง การออกไปปฏิบัติงานนอกสถานที่ การปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ๆ ที่พบเห็น ฯลฯ
3. ประเมินด้วยการสนทนา การซักถาม ตามที่โอกาสจะอำนวย
4. ประเมินจากงานที่ผู้เรียนได้กระทำ ทั้งงานส่วนตัว และงานส่วนรวม
5. ใช้แบบประเมิน โดยที่ผู้เรียนทราบล่วงหน้าว่าจะประเมินอะไร ด้วยวิธีใด โดยครูหรือผู้เรียนเป็นผู้ประเมิน

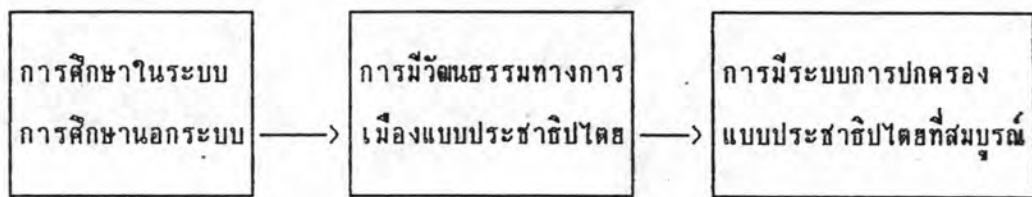
จากการศึกษาวิจัยพบว่า การจัดการเรียนการสอนที่มีอิทธิพลต่อความเจริญ หรือความเสื่อมของการปกครองแบบประชาธิปไตยที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งคือ การมีวัฒนธรรมทางการ

เมืองอันได้แก่ ความรู้ ความเชื่อทางการเมือง ความรู้สึกที่มีต่อองค์การทางการเมือง และความ
คิดเห็นที่มีต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง ควรมีการจัดการเรียนการสอนแบบประชาธิปไตย ดังแผน
ภูมิที่ 6 (อ้างอิงในนิพนธ์ ศศิธร, 2524)

แผนภูมิที่ 6 การจัดการเรียนการสอนแบบประชาธิปไตย

การจัดการศึกษา   การเปลี่ยนแปลงในระดับปัจเจกบุคคล   เป้าหมายของการพัฒนา
ประชาธิปไตย

ดังนั้นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย จึงควรที่จะดำเนินการดังต่อไปนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อสร้างค่านิยมในทางการศึกษาใหม่ ให้มีความคิดเห็นเชิงวิทยาศาสตร์
2. จัดหลักสูตรและวิธีการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตย
3. สร้างบรรยากาศประชาธิปไตยในสถานศึกษา

ในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนทั้ง 3 ประเภท คือ กิจกรรมด้านความรู้พื้นฐาน กิจกรรมด้านทักษะอาชีพ และกิจกรรมด้านข่าวสารข้อมูล ต้องอาศัยปัจจัยสำคัญในการให้ความรู้ความเข้าใจ และถ่ายทอด เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในทางปฏิบัติหรือแสดงพฤติกรรมที่เป็นประชาธิปไตยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับการสอนและการเรียนรู้ ซึ่งมีอยู่ 5 ชั้น ดังนี้(ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, 2518)

ชั้นที่ 1 ชั้นเรียนรู้มูลฐานของมนุษย์เป็นการเรียนรู้จากครอบครัว และบุคคลที่ใกล้ชิดตลอดจนความสัมพันธ์ในบทบาทต่าง ๆ เป็นต้น

ขั้นที่ 2 ขั้นเรียนรู้จากประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับจากการสั่งสอนอบรมในชั้นมูลฐาน ความรู้ ความเข้าใจ ความเชื่อ ความดี ความเลว ฯลฯ ซึ่งได้รับมาจากขั้นที่ 1 จะกลายเป็น บรรทัดฐานเบื้องต้นของพฤติกรรม ต้องอาศัยสถาบันที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น โรงเรียน กลุ่มการกุศล กลุ่มการเมือง สถาบันทางศาสนา สถาบันการศึกษาชั้นสูง ฯลฯ ในการเปลี่ยนแปลง

ขั้นที่ 3 การเรียนรู้ทางการเมืองของบุคคลจะเข้าใจการเมือง ในทัศนคติของเขาที่ได้รับมาจากขั้นแรก สามารถวิจักษ์ และตัดสิน ตลอดจนมีความรู้ความเข้าใจเหตุการณ์ทางการเมืองได้

ขั้นที่ 4 ขั้นสนใจกิจการบ้านเมืองเป็นพิเศษ และพิจารณาที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งได้แก่ การรวมตัวก่อตั้งกลุ่มการเมือง พรรคการเมือง ตลอดจนการสมัครเข้ารับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกต่างๆ ขั้นนี้เป็นขั้นที่บุคคลมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเมืองพอสมควรแล้ว

ขั้นที่ 5 ขั้นที่บุคคลได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมสากล ซึ่งเป็นประชาธิปไตยก็จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ตามหลักประชาธิปไตยมากขึ้น

จากแนวคิดและวรรณคดีที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ทำให้เห็นว่าในการสร้างพื้นฐานความรู้ เข้าใจระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชนนั้นย่อมเป็นภาระหน้าที่ของสถาบันการศึกษาคือ การอบรม สั่งสอน และเตรียมให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในวิถีทางแห่งประชาธิปไตย ทั้งนี้เพื่อที่จะได้เป็นพลเมืองที่ดีในระบอบประชาธิปไตยสืบต่อไป สถาบันทางการศึกษาในทุกระดับชั้น ต่างก็ตระหนักในภารกิจหน้าที่รับผิดชอบในด้านนี้เป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นพฤติกรรมการเรียนการสอน การสร้างสรรค์บรรยากาศต่างๆ ในสถานศึกษา จึงได้พยายามที่จะสอดแทรกความคิด ระเบียบแบบแผนทางการเมืองประเพณีปฏิบัติ อันจะเป็นแนวทางไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยให้แก่ผู้เรียนทุกคน

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัจจุบันงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนประชาธิปไตยยังมีไม่มากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยในหลักสูตรการศึกษาออกโรงเรียนสายสามัญ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช 2530 กรมการศึกษาออกโรงเรียน อย่างไรก็ตามจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆแล้ว เห็นว่ายังมีงานวิจัยที่อาจเกี่ยวข้องกับหลักสูตรการศึกษาออกโรงเรียนสายสามัญ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมที่มีลักษณะคล้ายกันในเรื่องของเนื้อหา วิธีการ กลุ่มเป้าหมาย และอายุ ดังนี้

ในปี พ.ศ. 2512 หาญ อ้วนวงศ์ (2512) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยของนักศึกษาผู้ใหญ่ระดับ 4 ในจังหวัดพระนคร ปีการศึกษา 2511 โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ พบว่านักศึกษาส่วนมากมีความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตย จากการเรียนในห้องเรียน ทั้งในด้านการปกครอง และการดำเนินชีวิตอย่างประชาธิปไตยมากพอสมควร

ในปี พ.ศ. 2518 สกิต จิตตะนาดี (2518) ได้ศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม ในจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สามระหว่างเพศชายและเพศหญิง โดยใช้กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม โรงเรียนมัธยมศึกษาสายสามัญในจังหวัดอุบลราชธานี จำนวนทั้งสิ้น 400 คน โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น พบว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยไม่แตกต่างกัน

ในปีเดียวกัน อรารวม พนาพันธ์ (2518) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดสถานักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับลักษณะและวิธีการจัดสถานักเรียน ตลอดจนความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับปัญหาในการจัดสถานักเรียน โดยใช้กลุ่มตัวอย่างคือ ครูและนักเรียนในโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาล รวม 8 แห่ง ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 416 คน โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นเครื่องมือ พบว่า กิจกรรมสถานักเรียนเป็นแหล่งกลางในการฝึกฝนให้นักเรียนมีประสบการณ์ในการปกครอง การบริหารงานตามระบอบประชาธิปไตย ทั้งเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกฝนตนเองเพื่อเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย ตลอดจนเป็นตัวแทนของนักเรียนและเป็นแหล่งกลางของการจัดกิจกรรมต่างๆของนักเรียน

ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

ในปี พ.ศ. 2520 สมคิด ศิริสัมพันธ์ (2520) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบทัศนคติของครูและผู้บริหารที่มีต่อกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาลในเขตการศึกษา 12 เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบว่าครูและผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาลในเขตการศึกษา 12 มีทัศนคติต่อกิจกรรมนักเรียนเป็นอย่างไร มีปัญหาและอุปสรรคอะไรที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมนักเรียน โดยใช้กลุ่มตัวอย่างคือ ศึกษาธิการจังหวัด ผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัด ศึกษาธิการอำเภอ ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอ ผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียน อาจารย์ใหญ่ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ และอาจารย์ที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาลในเขตการศึกษา 12 จำนวน 8 โรงเรียน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้นจำนวน 299 คน โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นเครื่องมือ พบว่า ผู้บริหารและครูต่างก็มีทัศนคติต่อกิจกรรมสถานักเรียนอยู่ในเกณฑ์สูง เพราะเห็นว่าสถานักเรียนมีคุณค่าและประโยชน์ต่อนักเรียนหลายด้านเช่น จะปลูกฝังแนวทางการปกครองแบบประชาธิปไตยมากที่สุด มีส่วนช่วยในการพัฒนาเด็กให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดี มีความรับผิดชอบสูง รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนตามระบอบประชาธิปไตย และการเป็นตัวอย่างที่ดีงามให้เด็กรุ่นหลังได้เห็น ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการจัดกิจกรรมที่สำคัญ งบประมาณสำหรับการจัดกิจกรรมมีน้อย ครูส่วนใหญ่มีชั่วโมงสอนและมิจานส่วนตัวมากเกินไป อุปกรณ์ที่ใช้สำหรับจัดกิจกรรมมีไม่เพียงพอ ครูส่วนมากขาดความสนใจในการจัดกิจกรรมนักเรียน และผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญ

ในปี พ.ศ. 2530 ราตรี แอล่วม (2530) ได้ศึกษาบทบาทของผู้บริหาร ครูที่ปรึกษา และครูผู้สอนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดราชบุรี โดยใช้กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้บริหาร ครูที่ปรึกษาและครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2, 4 และ 6 ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า โดยส่วนรวมแล้วผู้บริหาร ครูที่ปรึกษาและครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2, 4 และ 6 ได้ปฏิบัติบทบาทในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาทั้ง 3 ด้านคือ ด้านการเตรียมการจัดกิจกรรม ด้านการดำเนินการจัดกิจกรรม และด้านการประเมินผลการจัดกิจกรรมอยู่ในระดับที่น่าพอใจ คือ ได้ปฏิบัติบทบาทอยู่ในระดับ "ปฏิบัติเกือบเป็นประจำ" ในทุก

ด้าน ฮกเว็นครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ได้ปฏิบัติบทบาทในการฝึกฝนนักเรียนให้มีวิถีชีวิตประจำวันโดยด้านภาวะธรรมอยู่ในระดับ "ปฏิบัติเป็นประจำ"

ในปี พ.ศ. 2531 ประภารัตน์ สาขวงศ์ (2531) ได้ศึกษาความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายคือ (1) ศึกษาความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนมัธยมศึกษา ด้านการจัดและดำเนินการสอนในห้องเรียนและการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร (2) เปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่สอนในโรงเรียนที่ตั้งในอำเภอเมืองกับครูสังคมศึกษาที่สอนในโรงเรียนที่ตั้งในอำเภออื่น (3) เปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนมัธยมศึกษาระหว่างครูสังคมศึกษาที่มีประสบการณ์ในการสอนต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า (1) ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับปัญหาด้านการจัด และดำเนินการสอนในห้องเรียน โดยส่วนรวมว่าเป็นปัญหามาก ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรโดยส่วนรวมเห็นว่าเป็นปัญหามาก (2) เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็น ระหว่างครูสังคมศึกษาที่สอนในโรงเรียนที่ตั้งในอำเภอเมือง และที่ตั้งในอำเภออื่น ด้านการจัดและดำเนินการสอนในห้องเรียน ปรากฏว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ปรากฏว่าไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (3) เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็น ระหว่างครูสังคมศึกษาที่มีประสบการณ์ในการสอนต่างกันด้านการจัดและดำเนินการสอนในห้องเรียน ปรากฏว่าไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ปรากฏว่าไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ความคิดเห็นของทั้งสองกลุ่มพบว่าไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ในเรื่อง สภาพห้องเรียน บุคลิกภาพของนักเรียน ความสามารถในการเรียนและสภาพทางกายภาพของบ้าน แต่เมื่อเปรียบเทียบการรับรู้ของนักเรียนระหว่างนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปรากฏว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ในเรื่อง การดำเนินการสอน วิธีการเรียนของนักเรียน ทศนคติของนักเรียนที่มีต่อการเรียนวิชาสังคมศึกษา สภาพแวดล้อมทางโรงเรียน และอิทธิพลของเพื่อนที่มีต่อการเรียน และเมื่อเปรียบเทียบการรับรู้ของนักเรียนระหว่างนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปรากฏว่า

แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ในเรื่อง การดำเนินการสอนของครู วิธีการเรียนของนักเรียน ทักษะคตินักเรียนที่มีต่อการเรียนวิชาสังคมศึกษา บุคลิกภาพของครูสังคมศึกษา และสภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัว

ในปี พ.ศ. 2532 บัญญัติ ส้มชอบ (2532) ได้ศึกษาแนวคิดของครูสังคมศึกษาในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยแก่นักเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดยโสธร ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษาในจังหวัดยโสธร มีแนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยในด้านต่างๆ คือ หลักสูตรควรจะมีคู่มือในการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายคือให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจสภาพของสังคม ตลอดจนมองเห็นปัญหาต่างๆ ของสังคมและแสวงหาแนวทางแก้ไข

คุณลักษณะและบทบาทของผู้สอนคือ เป็นผู้รู้จักหน้าที่ของตนและเคารพในสิทธิของผู้อื่น มีความรู้ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยอย่างถูกต้อง เป็นผู้มีความตั้งใจเป็นนักประชาธิปไตย และเป็นแบบอย่างที่ดี

คุณลักษณะและบทบาทของผู้เรียนคือ เป็นผู้มีความรับผิดชอบ รู้จักรับผิดชอบ มีเหตุผล มีน้ำใจประชาธิปไตย และเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ตลอดจนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นด้วยความเต็มใจ

กระบวนการเรียนการสอนจะต้องกำหนดพฤติกรรมคุณลักษณะประชาธิปไตยไว้ล่วงหน้าในการสอนแต่ละครั้ง สร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมประชาธิปไตยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ลงมือกระทำและปฏิบัติจริง โดยใช้กระบวนการกลุ่มเป็นหลัก นอกจากนี้จะต้องให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์การใช้สิทธิในการเลือกตั้ง การเผยแพร่ความรู้เรื่องประชาธิปไตย และจัดตั้งสภานักเรียนเพื่อให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนหรือชุมชนจัดขึ้น

การวัดผล ประเมินผล จะต้องใช้เครื่องมือหลายๆ แบบในการประเมินผลการปฏิบัติ ส่วนข้อคิดเห็นอื่นๆ นั้น ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีน้ำใจเป็นประชาธิปไตย มีความจริงใจที่จะส่งเสริมให้ท้องถิ่นได้มาใช้บริการโรงเรียนมากขึ้น สร้างความสัมพันธ์กับท้องถิ่นโดยจัดให้มีสมาคมครูและผู้ปกครอง

ในปี พ.ศ. 2533 อึ้ง ทศน์แก้ว (2533) ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ จังหวัดเพชรบุรี โดย

ใช้กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาและครูผู้สอนที่ได้รับมอบหมาย หรือมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน จำนวน 248 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. กิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาที่จัดมากที่สุดคือ กิจกรรมวันสำคัญ รองลงมาคือ กิจกรรมคณะกรรมการนักเรียนและการใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนกลุ่มประสบการณ์ต่างๆ ส่วนกิจกรรมที่โรงเรียนจัดน้อยที่สุด คือ กิจกรรมชุมนุมต่างๆ

2. ในการดำเนินการจัดกิจกรรมต่างๆ พบว่า วิธีดำเนินการที่โรงเรียนส่วนมากใช้ คือ การแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม และการให้กลุ่มร่วมกันวางแผนการปฏิบัติงาน

3. ปัญหาที่พบในการจัดกิจกรรม เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา อยู่ในระดับน้อยและน้อยที่สุดทุกเรื่อง

ในปีเดียวกัน ช่อม อ่ำรุ่ง (2533) ได้ศึกษาการดำเนินงานของโรงเรียนต้นแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้รับผิดชอบโครงการ และครูหัวหน้ากลุ่มประสบการณ์ จำนวน 468 คน ผลการวิจัยพบว่า ด้านการเตรียมดำเนินงาน ผู้บริหารและครูร่วมกันกำหนดนโยบายของโรงเรียน มีการเตรียมบุคลากรด้านการพาไปศึกษาดูงาน ผู้รับผิดชอบโครงการ จัดทำโครงการส่งเสริมประชาธิปไตย ผู้บริหารและครูร่วมกันเตรียมงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวก มีการเตรียมเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ และเครื่องมือประเมินผลด้วยการศึกษาหลักเกณฑ์จากคู่มือการจัดกิจกรรมด้านการดำเนินงาน ผู้บริหารประชุมชี้แจงแนวทางการดำเนินงานกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยที่โรงเรียนส่วนใหญ่จัดคือ กิจกรรมสหกรณ์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนในเรื่องเอกสารประเภทคู่มือและหนังสืออ่านประกอบ โรงเรียนมีการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานผ่านนักเรียนไปยังผู้ปกครอง ผู้บริหารนิเทศติดตามผลการดำเนินงานด้วยการให้คำปรึกษาและจูงใจปฏิบัติงานด้วยการให้มีส่วนร่วมในการวางแผนการปฏิบัติงาน ด้านประเมินผลผู้รับผิดชอบโครงการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยโดยนักเรียน ด้วยการสังเกตและรายงานผลการดำเนินงานในที่ประชุมครูภาคเรียนละครั้ง บุคลากรในโรงเรียนนำผลการประเมินไปใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยและเป็นข้อมูลในการทำโครงการครั้งต่อไป

ต่อมาในปี พ.ศ. 2534 มณฑล อยุธยา (2534) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของนักศึกษาผู้ใหญ่ ครู และเจ้าหน้าที่การศึกษาผู้ใหญ่ เขตกรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับการจัด ประชากรศึกษาในหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530 โดยใช้แบบสอบถามเพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดประชากรศึกษาในด้านจุดประสงค์ การเรียนรู้ เนื้อหาวิชา การจัดสภาพการเรียนการสอนและการนำความรู้ไปใช้จากนักศึกษาผู้ใหญ่ ครู และเจ้าหน้าที่การศึกษาผู้ใหญ่ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า

1) ในจุดประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหาระหว่าง 2 หมวดวิชาวิทยาศาสตร์ 1 และ หมวดวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต มีความซ้ำซ้อนกัน

2) ด้านความสอดคล้องระหว่างจุดประสงค์การเรียนรู้กับเนื้อหาวิชาประชากรศึกษา ภายในหมวดวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต ซึ่งไม่สอดคล้องกัน ควรได้มีการพิจารณาปรับปรุงให้มีความ ชัดเจนและสอดคล้องกัน

3) ในด้านที่เกี่ยวกับการจัดสภาพการเรียนการสอนนั้น เนื่องจากครูผู้สอนใช้วิธีการ บรรยายเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้นควรที่จะได้มีการพิจารณา ศึกษาหาวิธีการสอนแบบบรรยายที่มีประสิทธิ ภาพ ที่จะก่อให้เกิดทัศนคติทางด้านประชากรศึกษาและสนับสนุนให้มีการใช้วิธีการสอนแบบบรรยาย มาผสมกันหลาย ๆ วิธีให้มากขึ้น

ในปีเดียวกันนี้เอง ฝ่ายพัฒนาระบบการศึกษานอกโรงเรียน กองพัฒนาการศึกษานอก โรงเรียน กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ (2534) ได้ทำรายงานวิจัยเรื่อง การประเมินกระบวนการเรียนการสอน ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษา ตอนต้น พุทธศักราช 2530 วิธีการเรียนแบบชั้นเรียน หมวดวิชาภาษาไทย(บังคับ) และหมวดวิชา คณิตศาสตร์(บังคับ) โดยใช้แบบประเมินผลการเรียนการสอนตามความคิดเห็นของนักศึกษาผู้ใหญ่ จำนวน 5 ภาค และกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินกระบวนการเรียนการสอน ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และเพื่อเปรียบเทียบผลการประเมิน กระบวนการเรียนการสอนระหว่างภาคต่าง ๆ และกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า คุณภาพ ของกระบวนการเรียนการสอนในหมวดวิชาภาษาไทย (บังคับ) และคณิตศาสตร์(บังคับ) อยู่ใน ระดับมากในทุกภาค และกรุงเทพมหานคร และเมื่อเปรียบเทียบแต่ละด้าน พบว่าส่วนใหญ่มีคุณภาพ อยู่ในระดับมาก

จากผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนประชาธิปไตย ในประเทศไทยที่ผ่านมา ยังไม่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนประชาธิปไตยโดยตรง จะมีก็แต่งานวิจัยโดยอ้อมที่เป็นการเรียนการสอนในหมวดวิชาสังคม และหมวดวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยเพิ่มขึ้นเป็นหัวข้อใหม่เกี่ยวกับด้านผู้สอนมีความเข้าใจหลักสูตรปานกลางและมักใช้วิธีการบรรยายในการสอนมีปัญหาและอุปสรรคคือ ขาดสื่อการเรียนการสอน ขาดแหล่งค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม ขาดแหล่งข้อมูล และขาดความร่วมมือและสนับสนุนจากสถาบันต่างๆ

งานวิจัยในต่างประเทศ

ชไนแมน (Schneideman Rose, 1965) ได้เสนอวิธีการให้ครูปลูกฝังเด็กให้เรียนรู้ความเป็นพลเมืองดีจากการปฏิบัติตนในแนวทางประชาธิปไตยในโรงเรียน โดยใช้กิจกรรมต่างๆ เข้าช่วยเช่น สโมสร โครงการ สภานักเรียน คณะกรรมการนักเรียน สหกรณ์ สถานการณ์จำลองต่าง ๆ และกิจกรรมกลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นจะทำให้เด็กเรียนสามารถเรียนรู้ และฝึกฝนการปฏิบัติตนในแนวทางประชาธิปไตยได้ดีกว่าการเรียนรู้จากทฤษฎี ในหลักสูตรเพียงอย่างเดียว

วิกเตอร์ เฮส ไฮส์แมน (Victor H. Hiesman, 1969) ได้เสนอวิธีการให้เด็กเรียนรู้ความเป็นพลเมืองดีจากการปฏิบัติตนในแนวประชาธิปไตย โดยใช้กิจกรรมต่างๆ เข้าช่วย เช่น สโมสร โครงการ สภานักเรียน คณะกรรมการนักเรียน และสถานการณ์อื่นๆ ที่ต้องการความเป็นประชาธิปไตย มีการยอมรับนับถือและความร่วมมือกัน นักเรียนจะเรียนรู้บางสิ่งบางอย่างจากสิ่งเหล่านี้ โดยการเรียนเพื่อที่จะฝึกให้มีความรับผิดชอบและตระหนักว่า พลเมืองดีต้องการยอมรับในหน้าที่และพันธะระหว่างกันและกัน การยอมรับนับถือผู้อื่น ความซื่อซึ้งในการบริการที่หน่วยงานทางสังคมจัดให้ การใช้กระบวนการกลุ่มและโครงการเกี่ยวกับชุมชน สิ่งเหล่านี้จะถูกนำมาพัฒนาทักษะประชาธิปไตยให้กับนักเรียน

เทรซี บลิส (Traci Bliss, 1986) ศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งเสริมให้ครูสังคมศึกษาใช้การสอนแบบการทำงานเป็นกลุ่มเล็ก ๆ บ่อยครั้งกว่าการสอนแบบอื่น ๆ พบว่า

- 1) ครูสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่ใช้การสอนโดยการทำงานเป็นกลุ่มเล็ก บ่อย

ครึ่งจะบรรลุวัตถุประสงค์ของการสอน 3 ประการสำคัญ คือ ฝึกให้ผู้เรียนเป็นคนใจกว้างมีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และไม่เห็นแก่ตัว อันเป็นทักษะการมีส่วนร่วมหรือกระบวนการประชาธิปไตย

2) ครูสังคมนศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่ใช้การสอน โดยการทำงานเป็นกลุ่มเล็ก ๆ จะได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารมากกว่าครูสังคมนศึกษา ที่ใช้การสอนแบบนี้เดือนละครั้งหรือหรือน้อยกว่านั้น

3) ครูสังคมนศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่ใช้การสอน โดยการทำงานเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แต่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายบริหาร ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมในโรงเรียนมีอิทธิพลอย่างสูงต่อการตัดสินใจของครูที่จะเลือกวิธีสอน

โดยสรุปแล้ว ครูสังคมนศึกษาในระบบโรงเรียนมีลักษณะการจัดการเรียนการสอน เหมือนกับครูที่สอนหมวดวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิตนอกระบบโรงเรียน หรือในบางครั้งก็ต้องใช้ครูสังคมนศึกษาสอนผู้เรียนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนด้วย

วอล คอย (Voie Coy) ได้ศึกษาเปรียบเทียบเจตคติของผู้ที่เป็นสมาชิกสภานักเรียน กับผู้ที่มิใช่สมาชิกสภานักเรียน ผู้รับผิดชอบต่อสภานักเรียนและผู้บริหารสภานักเรียนที่มีต่อความมุ่งหวังของการจัดตั้งสภานักเรียน โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาในรัฐโอไฮโอ สหรัฐอเมริกา พบว่า เจตคติความมุ่งหวังของการตั้งสภานักเรียนต่างกัน เนื่องมาจากบทบาทของกลุ่มตัวอย่าง ที่ตั้ง และขนาดของโรงเรียน ไม่นับเป็นสาเหตุแห่งความแตกต่างของเจตคติอย่างเดียวกัน กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า สภานักเรียนมีผลต่อการศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาเพราะเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเสริมหลักสูตร และเกี่ยวข้องกับหลักสูตรด้วย แต่ยังไม่ค่อยมีผู้เข้าใจอำนาจหน้าที่ของสภานักเรียน และยังเห็นว่าสภานักเรียนควรมีกิจกรรมอย่างกว้างขวาง นักเรียน ผู้สนับสนุนและผู้บริหาร มีบทบาทต่อคุณภาพของเด็กที่สมัครเข้าทำงานในสภานักเรียน นักเรียนและผู้บริหารเห็นว่าผู้บริหารไม่ค่อยทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อนักเรียน รวมทั้งนักเรียนยังไม่ค่อยเข้าใจอำนาจหน้าที่ของสภานักเรียน เขายังได้แสดงความคิดเห็นว่า สภานักเรียนเป็นกระบวนการของการศึกษาที่สำคัญมาก เพราะเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเสริมหลักสูตรและเกี่ยวข้องกับหลักสูตรด้วย แต่กิจกรรมสภานักเรียนไม่ค่อยมีกลุ่มบุคคลที่เข้าใจเป็นอย่างดี

จากผลการวิจัยทั้งในประเทศ และต่างประเทศที่กล่าวมา ยังไม่มีงานวิจัยเรื่องใดที่ เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการเรียนการสอนประชาธิปไตย ในหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน

สายสามัญระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530 ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกทำการวิจัยในเรื่อง การเมือง การปกครองของไทย หมวดวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต ที่เป็นวิชาบังคับในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530 เพื่อศึกษาความคิดเห็นในการจัดการเรียนการสอน ด้านการจัด และดำเนินการสอนในห้องเรียน ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และด้านการส่งเสริมสถาบัน ครอบครัวและชุมชน ในหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ทั้งนี้ เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย ตลอดจนปรับปรุงเนื้อหาของหลักสูตร ในเรื่องการเมืองการปกครองของไทยให้เหมาะสมยิ่งขึ้นต่อไป

สรุปผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย พอลจะสรุปได้ดังนี้

1. นักศึกษาผู้ใหญ่มากส่วนมากมีความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตย จากการเรียนในห้องเรียนทั้งในด้านการปกครอง และการดำเนินชีวิตอย่างประชาธิปไตยมากพอสมควร
2. ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สามระหว่างเพศชายและเพศหญิงไม่แตกต่างกัน
3. กิจกรรมสถานักเรียน เป็นแหล่งกลางในการฝึกฝนให้นักเรียนมีประสบการณ์ในการปกครอง การบริหารงานตามระบอบประชาธิปไตย และการจัดกิจกรรมต่างๆ ของนักเรียนทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน
4. ผู้บริหารและครูมีทัศนคติต่อกิจกรรมสถานักเรียนอยู่ในเกณฑ์สูง แต่จะมีอุปสรรคในเรื่องของงบประมาณ อุปกรณ์ และผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญ
5. ผู้บริหาร ครูที่ปรึกษา และครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2, 4 และ 6 ได้ปฏิบัติบทบาทในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาอยู่ในระดับ "เกือบเป็นประจำ" ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการเตรียมการจัดกิจกรรม ด้านการดำเนินการจัดกิจกรรม และด้านการประเมินผล

6. ครูสังคมศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาด้านการจัด และดำเนินการสอนในห้องเรียน และด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยส่วนรวมเป็นปัญหามาก

7. ในหลักสูตรควรมีคู่มือในการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายคือ ให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจสภาพสังคม ตลอดจนมองเห็นปัญหาต่างๆ ของสังคม และแสวงหาแนวทางแก้ไข

8. กิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาที่จัดมากที่สุด คือ กิจกรรมวันสำคัญ รองลงมาคือ กิจกรรมคณะกรรมการนักเรียน และการใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนกลุ่มประสบการณ์ต่างๆ

9. การปลูกฝังเด็กให้เรียนรู้ความเป็นพลเมืองดีจากการปฏิบัติตนในแนวทางประชาธิปไตย โดยการใช้กิจกรรมต่างๆ เช่น สโมสร สหกรณ์ สถานการณ์จำลอง สภานักเรียนจะทำให้ นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ดีกว่าการเรียนรู้จากทฤษฎีในหลักสูตรแต่เพียงอย่างเดียว

ตอนที่ 6 กรอบความคิดในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่องความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ครู และนักศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญที่มีต่อการจัดการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยในหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ผู้วิจัยใช้แนวคิดของ ซิมคินส์ (Simkins) (อ้างถึงในปฐม นิคมานนท์, 2522) ซึ่งได้กล่าวถึงระบบการศึกษาว่า ควรประกอบด้วยวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ระยะเวลาที่ศึกษา ระบบการเรียนการสอน การควบคุมและเนื้อหาของหลักสูตร จะมีผลต่อความเปลี่ยนแปลงในตัวประชากรที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย และใช้แนวคิดของ ประภารัตน์ สาขวงศ์ (2531) ในการศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยว่าเป็นผลมาจากตัวแปรที่นำมาศึกษาทั้ง 2 ด้านคือ 1. ด้านการจัดและดำเนินการสอนในห้องเรียน 2. ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร นอกจากนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดจากแผนพัฒนาการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรมระยะที่ 7 ของกระทรวงศึกษาธิการ ที่กำหนดไว้ในนโยบายและมาตรการในข้อ 7 ว่าด้วยการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย โดยให้สถานศึกษาส่งเสริมสถาบันครอบครัวและชุมชน ให้มีความรู้ความเข้าใจ และมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างวิถีชีวิตประชาธิปไตยแก่เยาวชน (อุดม เขษภักดิ์, 2534) ว่าเป็นผลมาจากตัวแปรที่นำมาศึกษาอีก

1 ด้าน คือ ด้านการส่งเสริมสถาบันครอบครัวและชุมชน

นอกจากนี้ จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคลของ ฮิวจ์ และฮิวจ์ (Hughes and Hughes อ้างใน สุโท เจริญสุข, 2533) ผู้วิจัยจึงนำมาตั้งสมมติฐานว่า ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ครูผู้สอน และนักศึกษาผู้ใหญ่ ที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย แตกต่างกันใน 3 ด้าน ดังกล่าว ส่วนการตั้งขอบเขตของตัวแปรทั้ง 3 นี้ ผู้วิจัยนำมาจากทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

และจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ตามกรอบความคิด ดังแผนภูมิที่ 7

แผนภูมิที่ 7 กรอบความคิดในการวิจัย

